

સુધારેલા ધોરણ પ્રમાણે બનાવેલો.

પહેલા ધોરણની નોટ.

પૃથ ૬૦૦

આવૃત્તિ ૫ મી.

અમીચંદ એન્ડ કંપની પ્રિન્ટર
કપાલી પ્રસિદ્ધ કરનાર
જોબી નાગરદાસની કંપની

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૧૦૪

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ પહેલાં દારૂના નામે

વિષય મૃત્યુ

સુધારેલા ધોરણ પ્રમાણે
પહેલા ધોરણની સંક્ષેપ નોટ.

જેની અંદર નવી વાચનમાળાની પહેલી ચોપડીના
તથા સુંદરછલાધકૃત નવી પહેલી ચોપડીના પાઠના
અર્થ, કવિતાનાં સંપૂર્ણ સમજાવટી, અથવા
શબ્દો, આંક, ચલણી નાણાની ધાત, સાદું
મુખગણિત, અને પદાર્થ પાઠો વગેરે તમામ
વિષયોનો સમાવેશ કરેલો છે.

પ્રગટ કરનાર,
અમીચંદ એન્ડ નાગરદાસની કંપની.
લોખંડી—કાઠિયાવાડ.

સુધારેલી આવૃત્તિ ૫ મી.

સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે.

અમદાવાદ—શાહાપુર નવીપોળમાં આવેલ
શ્રી 'પ્રજાહિતાર્થ મુદ્રાલય' માં પટેલ
ડાહ્યાભાઈ દલપતરામે છાપ્યું.

સને ૧૯૧૭.

પ્રત. ૪૦૦૦.

કિંમત રૂ. ૦-૩-૦

આ ધોરણુ શીખનાર બાળકો છોટી વયના હોય છે. વળી હાલમાં ચાલતા સુધારેલા નવા ધોરણુ પ્રમાણે પદાર્થ પાઠનો વિષય તદ્દન નવો દાખલ કરેલો હોવાથી, તે નાના બાળકોને શીખવાને જરા અઘરો પડે તેવો છે. તેથી કુમળી વયના વિદ્યાર્થીઓની તર્કશક્તિની અદ્ભુત રીત ખીલવણી કરવા માટે આ ધોરણુમાં આપેલા પદાર્થ પાઠોની રચના એવી તો સરળતાથી કરેલી છે, કે બાળકો હેંશે હેંશે ગમતની સાથે ઉત્તમ શિક્ષણ લઈ શકે.

વિદ્યાર્થીનું દીલ બહુજ રંજન થાય, અને તેમની કોમળ શક્તિ પ્રબુલિત બને તેટલા માટે આવી ગએલા આંકો-માંથી સુખ ગણિત ઘણીજ સુગમતાથી આ બુકમાં ગોડવેલું છે.

હાલમાં સુધારેલા ધોરણુ પ્રમાણે અમારા તરફથી બહાર પડેલી બીજા, ત્રીજા, ચોથા, પાંચમા, છઠ્ઠા અને સાતમા ધોરણુની બુકોની પેઠે આ સુધારા વધારા વાળી પોથી નાની વયના વિદ્યાર્થી મંડળમાં બહુજ ઉપયોગી થઈ પડવાથી અમારો કરેલો અથાગ પ્રયાસ સફળ થયો છે.

તા. ૧૩ જુન સને ૧૯૧૭

લી૦ પ્રગટ કર્તા,

અમીચંદ એન્ડ નાગરદાસ.

લીંબડી—કાઠિયાવાડ.

જનરલ બુક ઓફીસ.

પહેલી ચોપડીના પાઠના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

નિશાળ=ભણવાનું મકાન
રખ=છુટી
સઘળાં=અધાં
સામી=સનમુખ
વરસ=આર મહિના
ભેગી=સાથે
લીંપેગુંપે=ગારગોરમટી
કરે, સાફસુફ કરે
ખડી=એક જાતની ધોળી
માટી
ચુનો=પત્થરને દેવતામાં
પકવીને બનાવે છે તે
વડે=થી, વતી
ધોળે=ઝીલળે
સેવ=ધર્જીના મેંદાની
વાળાના તાંતણા જે-
વી બનાવે છે તે

સંજેરી=ધારીપુરી
આંગણાં=આરણાં,
કળીઆ

સાથીઓ

એક

જાતનો આકાર
દીવા=ખતી, રોશની
સારં સારં=મીઠું મીઠું
સ્વાદિષ્ટ
રોજ=હમેશ
ધરેણાં=સોના રૂપાના
દાગીના
દારખાનું=ટેટા, કુતકર-
ણી, ફટાકડા, હવાઈ,
ખપોરીઆ, ભંગોડી
વગેરે દારૂની બનાવટ
ની ચીજો

રોડે=વઢોડે, છોડે
સૌ=બધા

ગીત=ગાવા અથવા કે.મ
પણ કવિતા
ગાતાં=લલકારતાં
હરખ=આનંદ, હેંશ

દિવાળી=આરો વદી
અમાસનો દિવસ,
તે દહાડે લોકો ઘેરઘેર
દીવા કરે છે, અને
સારં સારં ખાવાનું
કરે છે.

ફટાકડા=દારખાનાની
એક ચીજ
કુટે=વછુટે, અવાજ થાય
બાગક=નાના છોકરા
હરખાય=રાજ થાય

દિવાળીના દહાડામાં ઘેર ઘેર દીવા (રોશનાઈ) થાય છે,
અને ફટાકડા તડોતડ કુટવાથી (તેના અવાજથી) બાળકો બહુ
રાજ થાય છે.

પાઠ ૨ નો.	અથ રહે=રળ પડે	ફરીથી=બીજીવાર
વિષે=આપત	સાહેબ લોકો=અંગ્રેજ	
કચેરીઓ=કાર્ટો	લોકો	વાર=દિવસ
ઓપીસો	દેવળ=મંદિર, દેહેરૂં	રવિ=સૂર્ય
એકસવારથી બીજીસવાર	ફૂડે=પછી	સોમ=ચંદ્રમા
સુધી=એક રાતદહાડો	જીભેરાત=ગુરવાર	અઠવાડીકે=સાત દિવસ

(૧) રવિ પછી બીજો વાર સોમ, ત્રીજો મંગળ, ચોથો બુધ, પાંચમો ગુરુ, અને છઠો શુક્રવાર છે.

(૨) સાતમો શનિવાર તે છેલ્લો વાર ગણાય છે. એ પ્રમાણે એક અઠવાડીકે સાત દહાડાનું થાય છે.

પાઠ ૩ નો.	છાડ, વેલો	પાટીકે જેને આ-
ફાંટી=ચારેબાજી, ચોમેર	પાછ=રેડી, સીંચી	ધારે મુકાય છે તે
વાડ=ચોરવાળી આડ	કસરત=શરીરને કસવા	મજાની=સારી, સુંદર,
દરવાજા=નિશાનમાં જ	ની મહેનત	આનંદ ઉપજે તેવી
વાનું મોટું બારણું	જગા=ઠેકાણું, સ્થળ	અહીં=આ જગાએ
કુલઝાડ=જેને કુલ થાય	રમત=ખેલ, ગમ્મત	પાઠ ૫ નો.
તેવા છાડ	ધંટ=ઝાલર જેવું વ-	અંગરખી=નાનું અં-
રાહિ=અંદર	ગાડવાનું હથીઆર	ગરખું
મોગરો, અંપેલી, ગુલાબ=	મોગરી=ધંટ લગાડવાનું	દરજી=મેરાર્ક, સમ
એર ગંધાદાર પુલો છે	હથીઆર	બજારમાં=ચોટામાં
ખાલી=ફાલી, પાંખડી	ખેઠક=ખેસવાની જગા	લેઘી=ધેરવાળી ચોરણી
ઓ નોખી પડી	નકશો=નકસો, આકાર	સુરવાળ=ચોરણો
વાવટા=ધબળાઓ	ચિત્રો=છબીઓ	ફળીઆના=શેરીના
વેલ=મોંચપર પથરાતો	ચોપડીઓ=પુરતકો	બદન=ચોળી, કાંચળી
	ઘોડી=કાંઠપણ લખવાનું	પોલકું

પાઠ ૬ હો.
ચોકખાઈ=સુધડતા
મેલાં=ગંદા, ધોયાવગરનાં
કપડાં=લુગડાં
ડીલ=શરીર
વાડો=ધરની આગળ
બાબુએ કે પાછળ
રાખેલી છુટક જગા
ચોળી=મસળી, ઘસી
જરા=ખીલકુલ, તદ્દન
ચોકખા=સાફ, મેલ

વિનાના, ધોયેલાં
ખરે=નફાં, ખચીત
ગદો=ગોખરો, મેલો
લાગે=ચોટે, વળગે
ફાટલાં=ગુમડાં, ફાડકા
જાતે=પડે
ખસ=ડીલે ચળ આવી
ફાડકા થાય તે
કદી=કોઈ દિવસ
ડાઘા=કપડા
ગંદવાડ=ગોખરાશગંદકી

માંદા=આખરી, ખીમાર
ચોકખો=સાફ, સ્વચ્છ
ચોટલો=ચોરો
ચોક=કોઈપણ છુટી
ચોરસ જગા
મુખકું=મોઢું
દીલમાં=મનમાં
રહે=વાસ કરે
જગતના=દુનિયાના
નાથ=વડ્ડી, પ્રભુ

(૧) મારા ઘરનો ચોટલો ને ચોક ચોકખાં છે. મારાં ચોકખાં.
લુગડાં જોખને બધા લોકો મને સુધડ કહે છે.

(૨) મારું મોઢું ચોકખું છે, અને મારા હાથ ચોકખા છે.
મારા જેવું ચોકખું (કપડ વગરનું) મન હશે, ત્યાં પ્રભુનો વાસ થશે.
(ચોકખા દિલવાળાને પ્રભુ સહેજે આવી મળે છે.)

પાઠ ૭ મો.
વરસગાંઠ=શાલગીરી
જન્મનો દિવસ
ઝટ=જલદી, તરત
હસીપડ્યાં=મુશ થયાં
મોં મલકાવ્યું
કંસાર=જાપશી
જરા=થોડા
મંડયો=ઘણો ખાધો
જાગ્યો=મીઠો લાગ્યો,
પસંદ પડ્યો

ભાત=રાંધેલા ચોખા
ખીજ કશાને હાથ પણ
અડાડયો નહિ=ખીજું
કાંઈપણ ખાધું નહિ
ખીડાં=પાનની પટી, ના-
ગરવેલતા પાનમાંકાથો
ચુનો સોપારી, એલાય-
ચી વગેરે નાંખેલા પાન

પાઠ ૮ મો.
સર્ગા=એક ઉદરના
કુટુંબી

કાકા=માપના ભાઈ
કાકી=કાકાની વડુ
ભત્રીજે=ભાઈનો દીકરો
મામો=માનો ભાઈ
મામી=મામાની વડુ
લાગે=પાય
વર=વડ્ડી, પતિ, કંથ
જમાઈ=દીકરીનો વર
વેવાછવેવાણુ=તર વહુના
મા બાપ
ભાણેજ=મેનના દીકરો

ફાઈ=આપની બહેન
 પુઓ=ફાઈને વર
 માસી=માની બહેન
 માસો=માસીનો વર
 પીતરાઈ=કાકા દાદાના
 છોકરાં
 મોળાઈ=મામાનાં છોકરાં
 માસીઆઈ=માસીના
 છોકરાં
 ફાઈઆત=ફાઈના છોકરાં
 બનેલી=બેનનો વર
 સાળો=વહુનો ભાઈ
 સાવકા કે ઓરમાઈ=
 બાપ એક ને મા
 જુદી જુદી
 દૂધભાઈ=મા એક ને
 બાપ જુદા જુદા
 પાઠ ૧૦ મો
 મોટા=વડીલ
 માન=આવકાર
 સલામ=દાથને કપાળ
 ઉપર લગાડી માન
 આપવું તે
 અદમ=મે દાથ વાળી
 છાતી સાથે રાખવા તે
 પાછળ=વાંસે, પછવાડે
 પૂઠે=પાછળ, વાંસે, કેડે
 બાવાજી=બાપ
 વખાણુ=નારીફ

પ્રસંશા
 પ્રમાણે=રીતે
 પેઠે=રીતે, ગોડે, માફક
 સારા=આખરદાર

પાઠ ૧૧ મો.

ઉજાણી=મીજબાની,
 કેટલાક જણ ભેગા
 થઈ કોઈ જગાએ
 જમણ કરે તે, ગોઠ
 ક્યાં=કયે ઠેકાણે
 પૌઆ=ડાંગરને પલાળીને
 ખાંડીને બનાવે છે તે
 ધાણી=જીવારને શેકીને
 બનાવે છે તે
 મીઠાં=ગળ્યાં
 ખારેકી=ખારેક જેવાં
 લાંબા
 રંદેરી=રંદેરમાં પાકતાં
 દળ=ધઉં, ચણાને મગના
 લોટને શેકીને તેમાં
 ઘી, ખાંડ નાંખી બ-
 નાવેલી મીઠાઈ
 દાદી મા=મેટી મા
 શેતરંજી=પાથરવાનું
 પટાદાર અથવા જુટા
 વાળું કપડું
 પાથરણું=પાથરવાનું
 હાર=પંગત, ઓળ

પીરર્યાં=મૂક્યાં, આઆ
 ઠેકાણે=અદલે, સાટે
 ચટણી=આદુ, મરચાં,
 જીર, ધાણા, મીઠું,
 કાથમી, વગેરે છુંદીને
 બનાવે છે તે.

ખુખમઝા=ધણો આનંદ

પાઠ ૧૨ મો.

હોડી=સઢવાળો મછવો
 તાપ=તડકો, ગરમી
 એકઠા=ભેગા
 પણે=અમુક ઠેકાણે
 લોક=માણસ, આદમી
 તળાવ=નાનું સરોવર
 પછાડી=પાછળ, વાંસે
 સંત=હોડ, ઠરાવ, કરાર
 નખળી=હલકી
 જીત્યો=ફાળ્યો
 ચાલ=રીતભાત, વર્તણૂક
 થોભો=અટકો, વિસામો
 લ્યો, ઉભા રહો
 સુંદ=શોભિતી
 સહેલ=ગમત, મોજ
 સઢ=હોડીને પવનની
 મદદ મળવાને ત્રણ
 ખુણાવાળા કે ચો-
 ખુણ મોટા લુગડાના
 કટકા લાકડા સાથે
 હોય છે તે

પાઠ ૧૩ મો
મોટામનવાળી=ઉદાર
દીલની, હોલદોલ
ખંડ=રેશમી કે કસખી
લુગડાનો ચોરસ
કડકો, રંગે
ખનામ=પાસ થાય તેને
ચોપડી, કપડાં વગેરે
જે કાંઈ મળે તે
કાંચળી=ચોળી, કમખો
સમજાવી=ફેસલાવી,
શિખામણુ દીધી.
છાની=રોચા વગરની
રડતી=રોતી

ખંધથઈ=છાની રહી
ખદલામાં=સાટામાં
રડાવશે=રોવરાવશે
નજરકરી=આંખ ફેરવી
ડાહી=સમજી
રંગ=આરા

પાઠ ૧૪ મો.
ફેંકાફેંકી=ઉડાડા ઉડાડ
પાળ=ફાર
ધડાધડ=તડોતડ, ફડાફડ
ખમાયા=સહેવાયા, વેઠા-
યા, સહન થયા
ગરીબ=અશક્ત, રાંક
ખરી=સાચી

ધંગલ=દુઃખ, હરકત
માયાં જંધએ=દુઃખી
થઈએ, મરી જંધએ
ખંધકરે=અટકો
સંભાળી=સાચવી
ન=નહિ

ગમત=મજા, આનંદ
નુકસાન=ગેરફાયદો
ખોટી=નફારી, ખરાબ
ખેલતાં=રમતાં
ભારી=ધણું મોટું
હાણુ=નુકશાન, હાની

કોઈ દહાડો રમત ગમતમાં પણ કોઈને નુકસાન કરવું નહિ.
ખરાબ રમત રમવાથીજ (દેડકાંની પેઠે) કોઈના જીવનું મોટું
નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૫ મો.
દયા=કરુણા, રહેમ, અ-
નુકંપા
નીચે=હેઠે
ધુંદાય=કચરાય, ચગદાય
ખોલીઉઠું સાદકાડીનેકહું
તજે=નીચે
ફાંફાં=વલખાં, આથડી
આ, નકામી મહેનત
દોર=ચાર પગવાળાં
જનાવર

ધંગલ=હરકત, દુઃખ
કામના=ઉપયોગી
સંભાળ=ખબર, ખરદાસ
વખતસર=નિયમસર
જગા=રહેઠાણુ, મુકામ
સાફ=ચોક્ખી
નીરવા=નાંખવા
ખીજ્યા=દાઝે ભઠ્યા
ચીડાયા, વઢ્યા
સોળ=મારથી ચામડી
ઉઠી આવે તે

યાદ=હૈયે
છેક=તદન, ખીલકુલ
ભૂલી=વીસરી, સુકી
ગળ=શકિત
ઉપરાંત=ઉપરવટ
કામ=મહેનત
પ્રાણી=જેને જીવ છે ને
જે અહીંથી તહીં
ફરી શકે છે તે
પાઠ ૧૬ મો.
નવી=જુદી તરેહની

એનધન=ડાહીનો ધોડો
 ગુલગુલ આંગળી
 જુદેજુદે નામે ઓળ
 ખાતી એક જાતની
 રમત
 નકી=ચોકસ
 દાવ=વારો
 જળ=માણસ
 ખોળામાં ખેપગનીવચમાં
 અંધકર=વીચીદે
 વાંસો=ખરડો
 વારાફરતી=એક પછી
 એક
 તૈયાર=હાજર
 સવાલ=પ્રશ્ન
 દીવાલેન-આંખતુંવીંચતું
 સેળભેળ=એકમેક
 હાશિયાર=ચંચળ
 નાસી=ઝાગી
 પારખી=ઓળખી, જા
 ણી, વરતી
 સંતાવા=છુપાવા, છાના
 રહેવા, કોઈ ન બાળે
 તેમ રહેવા
 છુટશે=મોકળો થશે
 અચી=કિંગરી

લાંખો વખત=ધણીવાર
 ઓળખ=જાણ, પારખ
 શાખાશ=વાહ, ધન
 પાડ ૧૭ મો.
 ગાળો=નઠારાં ખેલ
 જુહું=ખોટું
 હેત=ખ્યાર, બહાલ
 વખાણ્યો=પસંદ કાઢ્યો
 કાપમૂક્યો=કાપી નાંખી
 ગભરાયો-મુંઝાયો, અ-
 કળાયો,
 સાચું=ખરું
 ખોટું=નઠારું
 વહાલું=ખ્યારું
 પાઠ ૧૮ મો.
 સીમમાં=વગડામાં
 ચારતો=ખકરાં ચરે ત્યાં
 રહેતો
 અમર્થા=ખોટી
 ખુમો=રાડો, ઘાંટો
 વાધ=ફાડી ખાનારું
 જાનવર
 ધાળો=દોડાળો
 આસપાસ=આજુબાજુ
 અડખેપડખે
 બણી=તરફ, બાજુ

હસવા=ખુશી થવા
 ખાપડા=ખિચારા
 શરમાદગયા-ભોંટાપડયઈ
 લજવાયા
 ખોટું=માહું
 ખરેખરો=સાચેસાચો
 માની=કલ્પિત કરી
 ખચ્યા=કિંગર્યાં, જીવ્યાં
 પોકેપોકે=ધાંટોકાઢીરોખું
 પોર=ખુમ, રાડ, ઘાંટો
 ખગાડ=તુકસાન
 છેતયા=ઠગ્યા, ફેસલાવ્યા
 વારેધાયા=મદદે આવ્યા
 તુકસાન=ખગાડ, હાનિ

જન=માણસ
 મશ્કરી=હાંસી, ઠેકડી
 લાંઠી ચેષ્ટા
 મોડોવેલો=પહેલોકેપછી
 સપડાય=ઝલાય
 જુઠાણું=જુઠ, ખોટું
 જલદી=તરત, ઝટ
 પકડાય=કેંધાડું થાય,
 ખુણું થાય
 આખર=છેવટ, અંતે
 પરતાય=અફસોસ કરે

જે માણસ કોઈની મશ્કરી કરવા જાય, તે કોઈવાર વહેલો કે
 મોડો સપડાય. વળી જુઠ ઝટ પકડાય, તેથી જુઠા માણસ ને આખરે
 (આ છેકરાની પેઠે) અફસોસ થાય.

પાઠ ૧૯ મો.

વિચાર=મનસુખો
અચાવે=ઠિગારે, જીવાડે
જુક્તિ=કળા, તદ્દખીર
અચશે=જીવશે ઉમરશે.
ખુશીથી=રાજી થઈને
આધું=ઝેરે, દુર
વારાફરતી એકપછી એક
કમુલકરી=માની
દૂર=ઝેરે

પ્રમાણે=રીતે
રરતામાં=માર્ગમાં

પાઠ ૨૦ મો.

બિખારી=બિખમાગી
ખાનાર, બિસ્ત્રુક
ભજન=પ્રભુના ગુણ
માન ગાવાતે, કિર્તન
પુરાં=જોખએ તેવાં
અપંગ=શરીરના કાઠ
ભાગ (હાથ, પગ,
આંખ) વગરનો
જૂખ્યો=લાંધણવાળો
આવાને તરપર
સેવ=કળી
મરીખ=દુખી, કંગાળ
બલુ=સાર

પાઠ ૨૨ મો.

સરદાર=ફાજનો ઉપરી
સેનાપતિ

જંગલમાં=વનમાં
શિકારકરવા=ડુકર, દીપ-
ડા વગેરેને પકડવા
તરફ=બણી, બાજુ
એકદમ=કિતાવળી
છતંગ=ડેકડો

પાડ=ઉપકાર, આભાર,
ગુણ

વારેવારે=ઉપરા ઉપરી
ધડીએ ધડીએ

રપતુ=સોણું
ગરીખડી=કંગાળ, અ-
શક્ત

અન્યા=થયા

પાઠ ૨૩ મો.

રૂપાળું=શોભિતું, સારું
સુંદર, રળિયામણું

ભંડારીઆ=ટાંકા, હાટડા
ખાકું=કાણું, દર

પોળી=પડવાળી રોટલી
મન=હોંશ, ઈચ્છા

મણા=ખામી, કચાશ
ઉંદરીકેં=ઉંદરને પકડ

વાતું પાંજરું
ભોગભોગે=દૈવયોગે

કદાચ

પાર=છેડો, આરો, અંત
પહેલા=અગાઉ
વલે=દશા, હાલ, રથતિ

પાઠ ૨૪ મો.

પોલ=ખખોલ, પોલાણ
કાંઠા=કિનારા

દર=ખાંકું
ફેણુ=સાપની પહોળી

કરેલી ગરદન
વાસ=મંથ, સુગ

ચટકા=ડંખ
વળગી=ચોટી, બાઝી

પછાડા=ખખને ગભ
રામણથી શરીરના

ભાગો પછાડે તે.
અંતે=છેવરે, આખરે

જીવ=પ્રાણ, જન
જોરાવર=ખળવાન

ઝાઝા=વધારે, બહુ, ધણ
નખળા=ખળ વગરના

અશક્ત
વેર=દુશ્મનાઈ

નાગ=એર, સાપ
પ્રાણુ=જીવ, જન

પેર=રીત

ખળ વગરના ધણું માણસો હોય, તોપણ તેની સાથે ઠાઠ.

દિવસ વેર કરવું નહિ. કારણ કે ઝાઝી કીડીઓ મળીને મોટા નાગનો આ રીતે (સાપની પેઠે) જીવ લે છે.

પાઠ ૨૬ મો.

આમતેમ=આજુબાજુ
પહોંચે=ઠેકઠોચ સુધી જાય
ઉપાય=પલાજ, યુક્તિ
સજી-સાંભરી, યાદ આવી
જડી
આખરે=છેવટે, અંતે
મટાડી=છીપાવી

છુપાઈ=સંતાઈ
નાચતોનાચતો=કુદતો
કુદતો

ઉંડું=આધું
ફૂળ=લાંબુ ને સાંકડા
મોઢાવાળું પાણી
ભરવાનું વાસણ
કાજ=કાળે, માટે

કંકર=કાંકરા
ધીરજ=સખુરી, શમતા
ચતુરાઈ=ચાલાકી, હો-
શિઆરી, ચંચળાઈ
અકકલ
કઠણ=અધરું, મુશ્કેલ
જલદી=ઝટ, તરત
પાર=છેડો, અંત, આરો

(૧) ફૂળમાંનું પાણી ઉંડું હતું, તે (પાણી) ફૂળના મોઢા સુધી ઉપર લાવવા માટે કાગડે કાંકરા નાંખી (આ રીતે) પાણી પીધું.

(૨) ગમે તેવું અધરું કામ હોય, તે ધીરજ અને ચતુરાઈથી જલે, બધા કરી જીત્યો, તો તે ઝટ પાર પડે છે.

પાઠ ૨૭ મો.

કાપણી=રાઢ, અનાજ
કાપવું તે, લણણી
થાકી=કંટાળી, કાચર
થઈ
મદદ=સહાય
આથમતા=અસ્તપામતા
પહેલાં=અગાઉ, મોર
સાદ=અવાજ, નાદ, ઘાંટો
મલકાવી=જરા હસીને

બચ્ચીઓ=ચુંબન
બાથમાં=બથમાં/છાતીમાં
ભાથું=ખાવાનું, ભાથ
તાજ=ત્રણ, તૈયાર
ઉનો=ગરમ
વંતાક=રીંગણા
દહાડીઆ=મજુર
ભાણુ=મુરજ
જુડે=આથમે
પુરું થાય=પતી જાય

ચાસ=ઓળીઆ, ખેત-
રમાં પાડેલા આડા
ઉભા લીંટા
કામ લાગ્યાં=બપમાં
આવ્યાં

પાઠ ૨૮ મો.

પાથરા=ખેતરમાં કાપે-
લા આડા પાડેલા
અનાજના છોડ
ગમત=મોજ, આનંદ

દેખાવ=પાઠ
 ભોર=ઢગલો
 ખળાં=ન્યાં આગળ
 અનાજ તૈયાર કર-
 વામાં આવે છે તે
 જગા
 ઠાલવ્યો=કિતાયો, ખાલી
 કયો
 હાલરા=ખળદને હાર-
 બંધ જોડી અનાજના
 ઢગલાપર ગોળાકાર
 માં ફરવે છે તે
 પગર ફરવતી=કિંબીમાં
 થી ધડેના દાણા
 છુટા પાડવા હાલર
 ફરવતી
 પટલાણી=પટેલની વહુ
 ઉપણુવું=કોડાછુટાપાડી
 નાખવા માટે કચ-
 રાએલા અનાજને
 ટોપલા વડે ધીમેધીમે
 નીચે પડવા દેવું તે
 પાક=કિપજ, નીપજ,
 પેદાશ
 માલમ=ખખર
 કુંવળ=ધઉંનું ખડ
 કારબાર=કામમાં મુખ્ય
 ભાગ લેવો તે
 આતો=સમાતો

હોશીલી=કિમંગી
 પહેલી ચોપડી
 ભાગ ૨ નો.
 પાઠ ૩૧ મો.
 સહેલ=મોજ, ગમત
 સાંજ=દીવાખતીની વેળા
 મેદાન=ખુલ્લી જગા
 ફરવા=હવા ખાવા
 આથમે=દેખાતો બંધ
 રહે
 અજવાળું=પ્રકાશ, છેજ
 નીચે હતરી ગયો=આ
 થમવા આવ્યો
 કામઠા જેવો=વાળેલી
 કમાન જેવો
 મગન=આકાશ, વાદળ
 જેવા=ખરાખર
 ઉગે=ઉદય થાય
 ઝખિા=થોડા તેજવાળો
 ઝગઝગે=તેજકરે, પ્રકાસે
 વહેલા=ઝટ, જલદી
 પાઠ ૩૨ મો અ.
 ઢંકાદ=ખુપાઇ
 ફારા=મોટા છાંટા
 જરે=કામ, ખપ
 મોંય=જમીના
 બીની=ભેજવાળી

હમણાં=તરત, હાલ
 દરિયો=સાગર, સમુદ્ર
 ખેંચનાર=તાણનાર
 પાઠ ૩૨ મો અ.
 ગામડાં=થોડી વસ્તી
 વાળાં ગામ
 રેલ=પવાડી ચીજનું
 વહેવું
 રેલમરેલા=વરસાદનું
 વધારે વરસવું
 પછડાતા=અફળાતા
 થોભ્યા=અટક્યા
 ધેબરીઓ=ઝીવાળો
 પરસાદ=ખાવાનું
 નેવડે=નેવામાં
 પાઠ ૩૩ મો.
 પોચું=નરમ
 મોટાડી=માટી, ધૂળ
 ડહોળું=માટીવાળું,
 ડોળાએણું
 નીતયું=ચોકખું, મેલ
 વિનાનું
 ઠરે=જમે
 કઠણ=સખત, મજબુત
 રેતી=વેળુ
 ચુસી=શોષી
 પાઠ ૩૪ મો.
 ઈટવાડો=ન્યાં ઇટો
 ખનાવી પકવે છે

તે જગો
તપાસી=જોઈ
ઘાટ=આકાર, ડોળ
કણક=ત્રોટમાં પાણી
નાંખી બાંધેલો પીંડો
સીંચ્યા=ગોઠવ્યા
તાપ=આગ, દેવતા

પાઠ ૩૫ મો.

ધાતુઓ=સોનું, રૂપું,
તાંબું, પીતળ, લોહું
કલ્પ, સીસું, જસત
ધમણુ=વા કુંકવાનો
સંચો
સાલચોળ=ધણોળ ઉનો

ઐરણુ=જેના પર ધાતુ
મૂકી ટીપે છે તે
જતરડા=ધાતુનો વાળો
એંચવાનું નાના મોટા
કાણાવાળું ઓળર
તાર=ઝીણો વાળો
કશાનો=કોઈ ચીજનો
તપાવ્યો=કેનો કયો
ઓળખાવ્યો=ખબર
પાડી
ઓછાવત્તા=થોડાધણા
ભારે=વજનવાળો

તોલદાર
ટીપ્પો=ત્રડયો
પાઠ ૩૬ મો.
નાણું=ધાતુના ચલણી
સિક્કા
દુકાન=હાટ
ઢણુ=ખેવડીઓ પૈસો
અધેલો=અર્ધો પૈસો
ખરાખર તપાસી=સચો
ટ ખ્યાન આપી
લગભગ=આશરે, અનુ-
માન, ઘણું કરીને
વટાવ્યા=પૈસા પરચુરણ
લીધા

મહોર=પંદર રૂપિયાની
કિમતનો સોનાનો
સિક્કો, ગીની
પાઠ ૩૭ મો.

કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું
રથિયાર
તકરાર=કળાઓ, ટંટો
વઢવાડ, લડાલડી
પાનુ=લોહાના ઓળ
રને ધાર કાઢવા ત-
પાવે તે
મુદર=કુહાડીનો ઉપલો
ભાગ
લકડફોડા=લાકડા ફા-
ડનાર

તોલે=ખરાખર, સરખા
મણીમાં
નાકું=ઝીણું કાણું, સાર
સખત=મજબુત
હાથો=હાથમાં ઝાલવાનું
લાકડું
ફાટફાટ=તડાતડ
મોટાન=શેખાર્ષ, ખડાઈ
બલે=સારું, ઠીક
કોદાળી=જમીનખોદવાનું
હથિયાર
પેદા=ઉત્પન્ન

પાઠ ૩૮ મો.
માળી=માગની સંભાળ
રાખનાર
ક્યારા=પાણી ભરેલા
નાના ખાડા
આકાર=ધાટ
ચોરસ=જેની ચારે બા-
જુઓ સરખી હોય તે
રોખ્યાં=વઘ્યાં
ત્રિકોણુ=જેની ત્રણ બાજુ
ઓ સરખી હોય તે
ગલગોટા=કુત્તની એક
ખત
ફળે=ફળ આવે
વાર=મુદત, દેર
જમરખી=જમરખાનું

ઝાડ
ઉતરી=પાડી
કાસ=કુવામાંથી પાણી
કાદવાની ચામડાની
કોથળી
લલકારતો=મોટાસાદથી
બોલતો, ખુમ પાડતો
નીક=ધોરીઓ, મોરી
જીવતાં=સજીવન, સાળાં
મધપુડો=મધમાખીએ
બનાવેલો પુડો
લીલાછમ=ઘણા લીલા
ખુશ ખુશ=રાજી રાજી
પાઠ ૮૯ મો.
મરી=મુડદાલ થઇ, ન-
જીવા થઇ
જીવતા=હતા તેવા, તાજા
ઉખેડી=ચૂંટી
મૂળીઉં=જેનાથી ઝાડ
ટટાર રહે છે તે
ચડ=ઝાડનો વચલો
ગેળ લાગ
દાંડીઓ=ડાંખળીઓ
પુટેલી=નવી આવેલી
કળી=ખીલ્યાવગરનું પુત્ર
ખીલશે=ઉઘડશે
વાવી=રોપી
પથરાય=ફેલાય
વેલા=જે વનસ્પતિ જ.

મીનપર લાંબી થઇ
પથરાય તે
પાઠ ૪૦ મો.
સિવાય=વગર, વિના
ટટાર=સીધા
નગાના જેવું=નળાકાર
ખરબચડી=લીસી નહિ
તે, ખરસટ
સરખાં=મળતાં ઘાટનાં
વખત=દેર, મુદત
જીવે=ટકે, નમે
પાઠ ૪૧ મો.
વળગી=ચોંટી, બાઝી
આરીઆ=ચાંબડાં
તુરીઆં=ધીસોડાં
માંડવા=આડા ઉભા ચ-
ચાર થાંભલા મૂકી
ખાંધવું તે
વાડો=શાક વગેરે
વાવનાની જગા
છાપરા=ખોરડા
વોંટળાઇ=ગુંચળાવળી
વધે=મોટા થાય
અંતરે=છેટે
પાઠ ૪૨ મો.
આંખો=કેરીનું ઝાડ
વાસ=ગધ, સુરમ, ફાર
મોર=ફાર
બાઝી=ચોંટી, વળગી

ભાર=વજન, બોજો
ચામડી=છાલ
ગર=ગરબ
જતન=રક્ષણ, સાચવણ
સંભાળ
પોચો=નરમ
ધોળ=દાખ, હયમચાવ
ઢીલો=નરમ
રસ=સત્વ
ડીકું=ખીટકું
મીઠો=ગળ્યો, સ્વાદિષ્ટ
પાઠ ૪૩ મો.
ધીમે ધીમે=હળવે હળવે
સામીથાય=મારવા આવે
ચરે=ખાય
આમતેમ=આજુ'માજુ
જડખાં=ડાચાં
અમળાનું=જેંચાઇ, વ-
ળખાઇ
કોળીઆ=કુચડા
વાગોળે=ખાધેલોખોરાક
પાછો લારી પાછો
ઉતારે તે
નિરાંત=જ'પીન, નચિંત
ફાટ=ચીરો
ઉતરી=ગરી, પેશી
વગડાકે=રાતી, જંગલી
વગડામાં રહેનારી
જખરી=કદાવર, જોરાવર

પુરીપડે=પોચીશકે, થક
વી નાંખે, હઠાવી દે.

પાઠ ૪૬ મો.

છુટા=એકલા, જુદા
લાગ=દાવ, તક, વખત
ટોળાં=ધણી બકરાંની
જથ્થો

છટકી=ભાગી, નાશી
ખાતું=ચરતું
ચારો-ખાવાનુંલીલું ધાસ
કઠણુ=અધરૂં, આકરૂં
ઠરતા=રહેતા, થોભતા
મળડયું=પડયું, લથડયું
ચતુંપાટ=સવળું, સીધું
કુદકા=ફાલ, છલંગ
ભરવાડ=ધેટાં, બકરાં, ઢો-
રાં વગેરે ચરાવનાર
ગોવાળ

શોધવા=ખોળવા, ગોતવા
ઉંચકી=ઉપાડી
ચાક=મહેનત
બૂલ=ચૂક, કસર
સોખત=મંગત, દોરતી
યાદ=દૈયે
ફેર=તફાવત, ફરક
આછા=છુટાછુટા
મમેતેમ=મરજી પ્રમાણે
ભાર=ખોળે
ઊન=ધેટાના વાળ

પાઠ ૪૫ મો.

જાડું=ઘટ
મીઠું=સ્વાદિષ્ટ
ગુણુ=ફાયદો
ઠંકુ=ટાઢું
ઉતું=ગરમ
બગડી=ખરાબ થઇ
મેલું=ગોખરૂં, ગંદું
મેલ=કચરાં
ખરાબરવખતે=નિયમ-
સર, ઠરાવેલી વેળાએ
ઓછા=થોડા
જણસો-ચીજો, વસ્તુ,
વાના
તાર્વ=ઉતું કરી
શીખડ=દહીને છણીને
તમાંખાંડ, જાયફળ, એ
લચી વગેરે નાંખી લ-
ચકાજેવું બનાવે છે તે
લોચા=લચકા, લોંદા
તર=સત્ત, મલાઇ

પાઠ ૪૬ મો.

ભેગા=એકઠા
પમંદ કરવા=પરખવા
ડાઘીઓ=મોટા કુતરો
ચાલાક=ચંચળ
ખોરાક=ખાવાનું
સભા=મંડળી, ટાળી
ઉપરી=મુખ્ય

ગુપચુપ=છાનામાના
અતે=છેવટે, આખરે
ગંધ=વાસ, સૂગ
તૈયાર=હાજર
રીઝે=ખુશી થાય
ખીએ=કરે
ગમે=સારૂં લાગે
અણીવાળા=ધારવાળા
તીણા=ઝીણા
ગળી=આખા ઉતારી
ઝાકા=ડોલા
ખોરાક=ખાવાનું, ભક્ષ-
કરકરા='પરછટ
પરસેવો='પકારો, ધામ
પુટતો=નીકળતો
ધણી=માલિક
જે=જય
એકાદ=એક

પાઠ ૪૭ મો.

પંખી=મે પાંખવાળા
જનાંવર
ખોરાક=ખાવાનું
ઠેકાણે=બદલે
ટાઢ=ઠંડી
ઉડે=હવામાં તરે
નેડાએલાં=સંધાએલાં
માળા=પક્ષીને રહેવાની
જગા

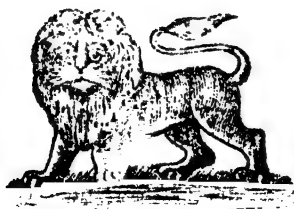
પાઠ ૪૮ મો.

જુખલાગી=ખાવાનું મન
થયું
માંસ=મટન, ઘોસ
હુઆ=ઠગ, લાઠ
ખરેખરે=સાચેસાચે
કાહેલું=ગંધાયેલું, સડેલું
પાઠ ૪૯ મો.
જુદાજુદા=નોખા નોખા
લોટા=કળરયા
શીખવ્યું=અતાવ્યું
હલાવ્યું=મેઘું કયું
સુંદર=શોભિતો, સારો
વાદળી=ગળીએર, આકા
શના રંગ જેવો

મેળવી=મેગા કરી
મેળવી=મેગા કરી
પાઠ ૫૦ મો.
પાંગરા=ઝોળી ભેરવવા
ની લાકડાની લાકડી
ભમરી=ધોડીઆ કે પા
રણા ઉપર જે
ગોળ ફરતું રમકડું
રાખવામાં આવે છે તે
ઝોળીમાં=ખોયામાં
માનતો=ગણુકારતો
રડાવ=રોવરાવ
પાસું=પડખું
ફાવે=ગમે, માફક આવે

દોયણું=દોરીઓ છુટી
રહે અને ઝોળી પછી
પહોળી રહે તેને માટે
દોરી પરોવવાના
કાણાં વાળા આડા
લાકડાના કકડા
ઝાપટી=ખંખેરી
મોલ=ધોડીઆનીવચમાં
આડી રાખેલી ડાંડી
પરોવ=વીંધ
ભેરવ=નાંખ, ભરાવ
પાથરી=ખીંચાવી
માંડયું=શર કયું
જુલાવવા=હીંચોળવા

કવિતાના અર્થ.

(પાઠ ૪ થો.) નિશાળીઆને શિખામણ.

પરોઢીએ=સવારમાં,
વહાણામાં, મળસકે
નિત=હમેશાં, રોજ
પાઠ=લેસન
તમામ=બધા
મોટાં=વડીલ

માન=આવકાર
સમા=બરાબર, સરખા
જ્ઞાન=સમજણ
જુઠું=ખોટું
કદિ=કોઈ દિવસ
ન=નહિ

તજવું=છોડવું, મૂકવું.
આળસ=સુરતાપ, એ-
ટીપણું
અંગ=શરીર
હળીમળી=સંપસંપી
સંગ=સોબત

(૧) સવારમાં રોજ વહેલા ઉઠીને પ્રભુનું નામ લેવું. પછી દાતણ કરી નાહીને આપેલા બધા પાઠ તૈયાર કરવા.

(૨) માઆપનું કહ્યું કરો, અને પોતાનાથી મોટાંને માન આપો. જો ગુરૂને આપની બરાબર ગણો, તો સારી સમજણ મળશે.

(૩) કોઈ દિવસ જુઠું બોળવું નહિ, અને શરીરમાં આળસ રાખવું નહિ. સારી સોબતમાં રહી, બધા સાથે સંપસંપીને ચાલવું.

નિત્ય=રોજ, હમેશાં
ચોડી=લગાડી
ચિત=મન

ગુરૂ=મહેતાજી
શિક્ષા=શિખામણ
હડી=સારી પેર=રીત

રીત=આચરણ, રીતભાત
નીસરી=નીકળી
પાંસર=પાધર

(૧) હમેશાં નિશાળે જવું, અને મન લગાડીને બહુવું. મહેતાજીની શિખામણ માનવી, ને સારાં આચરણ રાખવાં.

(૨) રમતમાં મન રાખવું નહિ, એ તમે સારી રીત બાળો. નિશાળમાંથી રજા મળ્યા પછી પાધરા (કોઈ ટેકાણે ન રોકાતાં) ધેર જવું.

(પાઠ ૯ મો) મા વિષે.

દેખી=જોઈ, જાણી	હરખાય=રાજ થાય	ગભરાતી=અકળાતી,
બહુ=ધણે	દુઃખડાં=દુઃખ, પીડા	મુંઝાતી, બેમાકળીય એવી
હરખાઉં=રાજથાઉં	સર્વ=અધા	વાર=વેળા
દોડીદોડી=ડિતાવળો ઉ-	બૂલી=વિસરી, ચુકી	હાલો=હાલરડાં, ગીત
તાવળો, દોટ કાઢી	મીઠા=મધુરા, આનંદ	મંદો=આજરી, બિમાર
અપિ=વહાલથી દામે	ઉપજે તેવા	ઓસડ=દવા
બીડેખાથ=ખાથમાં લે	બોલ=વચન	પેટભરી=ધરવાધરવ
બોડી=બચ્ચી, ચુંબન	કલોલ=આનંદ	હેત=વહાલ, પ્રેમ
ધવરાવે=પોતાનું દુઃખપાય	સંભાળે=ખચરલે, સાચવે	અપાર=ધણું, જેના
પંપાળી=શરીરપર હાથ	જત=શરીર, પંડ	પાર ન પમાય તેવું
ફેરવી	રડતો=રોતો	આભાર=ગુણ, ઉપકાર
મુખ=મોઢું	લગાર=જરા	

(૧) માને જોઈને ધણેજ હરખાઉં, અને દોટ કાઢીને તેની સામે જાઉં. પોતાની છાતી સાથે લઈને પ્રેમથી દામે, અને ચુંબન કરી ખાથમાં લે.

(૨) પોતાના બોળામાં લઈ મને ધવરાવે, અને પંપાળીને રાજ થાય. મારું મોઢું જોઈને હરખાય, અને બધાં દુઃખો બૂલી જાય.

(૩) જાણે પક્ષીઓ કલોલ કરતાં હોય, તેવા મારા બોલ મધુરા લાગે. સારું ખાવાનું મા આપે, અને મારા શરીરની બહુજ સંભાળ રાખે.

(૪) મને લગાર રોતો જુએ, કે તે વેળા ગભરાઈને દોડી આવે. જો હું હસું રમું તો બહુ ખુશ થાય, અને મને ઉંધાડવાને હાલરડાં ગાય.

(૫) (હું) માંદો પડું ત્યારે ઓસડ પાય, અને તે વેળા હે
માડી ! ! તું પેટ ભરીને ખાય પણ નહિ. બધાં કરતાં તારું હેત
ધણુંજ છે, તેથી હું તારો બહુજ ઉપકાર માનું છું.

(પાઠ ૨૧ મો.) ઈશ્વરનું ભજન.

વીસરું=ભૂલું, સુકું	કામ=કાળે, માટે	સરળવી=અનાવી, પેદા કરી
અગણિત=ધણું, ગણાય	ઉપયોગી=કામની,	સૌ=બધા
નાહ તેટલાં	જરૂરની, અપની	હામ=ઠેકાણે [રહેમ
તારા=ચાંદરણાં	દામ=પૈસા, કિંમત	દયા=કરૂણા, અનુકંપા,
કર્યા=અનાવ્યા	પાળે=જીવાડે, પોષણ કરે	સેવક=દાસ, ચાકર
ઉગસ=પ્રકાશ	તમામ=બધા	હામ=હમત

હે પ્રભુ ! તારું નામ હું કાંઈ દિવસ ભૂલું નહિ.

(૧) હું પ્રભુ ! તેં ચંદ્ર, સુરજ, અને ચાંદરણાં પ્રકાશ આ-
પવાને માટે અનાવ્યા. હે પ્રભુ !

(૨) તેં બહુજ ઉપયોગી હવા આપી. જેની કાંઈ પણ કિંમત
એસતી નથી. હે પ્રભુ !

(૩) વરસાદથી અનાજ થાય છે, અને તેનાથી બધા જીવોનું
પોષણ થાય છે. હે પ્રભુ !

(૪) દૂધ દહીં મળવાને માટે ગાય ભેંસને (તેં) બંધે ઠેકાણે
અનાવી છે. હે પ્રભુ !

(૫) તેં ઝાડ, પાન, ફળ, ફુલ, આંખો, ગુલાબ, અને બદામ
વગેરે અનાવ્યાં. હે પ્રભુ !

(૬) સેવક ઉપર દયા કરીને ધણી વિદ્યા, સુખ અને હિંમત
આપો. હે પ્રભુ !

(પાઠ ૨૫ મા.) માઆપની સેવા વિષે.

ધરડાં=દૃઢ, બુઢાં
લુલાં=પાંગળાં, લંગડાં
આંધળાં=દેખી ન શકે
તેવાં
ગરીબ=નિર્ધન, કંગાલ
સેવા=ચાકરી, બરદાસ
આપ=જેનું આપ ન
ચાય તેવી, ધણી
વાત=હકીકત, વિચાર
ધન=પૈસા, નાણું, દોલત
તીરથ=જગત્રા

પરખી=મનથી જાણી
વરતી, ઓળખી
કાવડ=લાંખી મજબુત
ખપાટને બે છેડે બેસ-
વાના આકારનું બના-
વી ખભે ઉચકે છે તે
મનસુખો=વિચાર
તૈયાર કરી=બનાવી
પાસે=પડખે, બાજુ
ખાંધે=ખભે
અચરજ=નવાઈ

તાજીખી, અચંખો
ધનધન=રખાણુવાલાયક
સંતાપ=દુઃખ
સધગાં=મર્ધા
આશિષ=સારી દુઆ
અપાર=વંચી
ફરજ=કામ, ધર્મ
બળવી=અદા કરી
મેર=કૃપા, દયા
લીલાલેર=આનંદ મં-
ગળ, ધણું સુખ

(૧) માધવના માઆપ ધરડાં, લુલાં, આંધળાં, અને ગરીબ હોવાથી માધવ તેમની ધણીજ સેવા કરતો.

(૨) માધવને તેના માઆપ કહે કે, અમારા મનની વાત સાંભળ. જો ધન હોત, ને આંખે દેખી શકતા હોત, તો તીરથ કરવાને માટે જાત.

(૩) માધવે માઆપનું તીરથ કરવાનું મન જાણીને તેમને સુખ આપવા માટે મનમાં વિચાર કર્યો, કે જો કાવડ કરીને ફરવું, તો તેમનું આ દુઃખ જાય.

(૪) એવો વિચાર કરી કાવડ તૈયાર કરાવી, અને કાવડની બંને બાજુ માઆપને તે વેળા બેસાડ્યા.

(૫) પોતાને ખાંધે કાવડ બરાબર માઆપને તીરથ કરાવવા આહ્વા. માધવના આવા પ્રેમથી બધાને અચંખો થયો.

(૬) આરા દીકરાને ધન ધન છે, અને તેના માઆપને પણ ધન ધન છે. જો દીકરા સારા હોય, તો જરા પણ દુઃખ રહે નહિ.

(૭) બધાં તીરથ કરાવીને જ વેળા તે ઘેર ગયો, ત્યારે મા આપે રાજી થઈ ઘણીજ આશિષ આપી.

(૮) પ્રભુની કૃપાથી માધવે પોતાની કરજ બચાવી. જો, (માધવની પેઠે) દીકરાઓ માઆપને સુખ આપે, તો લીલાલેર થાય.

(પાઠ ૨૮ મો.) કાપણી વિષે.

આમ=આહી	કાપણી=વાઢણી, લણુ	હૈયે=મનમાં
બાળકો=નાનાછોકરાઓ	પીરસી=દંઢ, આપી	હામ=હિમત
ઉમંગે=હોંશે	સુંદર=સારો	લણીએ=ઉપરથી કણુ-
તમામ=બધા	કાલ=પાક	હાં કાપી લઇએ
સંપે=દળામળા	ખંત=હોંશ, ચીવટ	ચાર=ચારો, ખોરાક
સદાય=હમેશાં	લણીએ=વાઢીએ	ધાસ=ખડ
ઉભરાયો=ઉથલી પડ્યો	આમ=આ રીતે	ઠાળી=નાની પુળીએ

ટેક—હે બાળકો ! તમે બધા આમ આવો, તો આપણે ઉમંગથી વાઢણીનું કામ કરીએ.

(૧) જુઓ જુઓ ? પેલી વાઢણીએ વરસીને ચાલી જાય છે, અને બાર માસનું બનાજ આપતી જાય છે. (વરસાદ આવવાથી બનાજ થાય છે) વળી સદાય સંપીને રહે છે.

(૨) ખેતરમાં તો જુઓ ? કેવો સુંદર કાલ ઉથલી પડ્યો છે !! ચાલો, આજ કે કાલ હોંસ લાવીને બધા લણી લઇએ. હે બાળકો !

(૩) આ રીતે વાંકું દાતરકું હાથમાં લઇને કુંડાં કાપો, અને મનમાં હિમત રાખીને ખજામાં લઈ ઢગલો કરો. હે બાળકો !

(૪) અનાજ લણવાનું (કામ) પુરું થયું. હવે બધા ધાસ કાપો. દોરાની ચાર માટે ધાસની કાળી લઈને આ ઠેકાણે બધા મૂકો. હે બાળકો.

(૫) તેના (કાળીના) પુળા કરી ગાડામાં નાંખી કામ પુરું કરો પછી બધા ઘેર જઈ વાળુ કરી પ્રજનું નામ લ્યો. હે બાળકો.

(પાઠ ૩૦ મો.) બળાં વિષે.

આવાર=આ વખત
દીસે=દેખાય, જણાય
કુંડાં=કણસર્ત્તા
છુટું=છુટું, નોખું
તેમ=તેવી રીતે
સરસ=સારી રીતે

પિત્તાય=કચરાય
છુટા=છુટા, નોખા
કણ=અનાજના દાણા
તરત=ઝટ
ટોપલા=સુંડલા
કુંસાં=ઝોડાં, ફાતરાં

નીચે=મેયિપર
સાથ-સાથે, બેગા
હાથોહાથ=એક બીજા
કાજ=કામ (મળીને)
મહેનત=કામ
ફળ=ફાયદો, લાભ

(૧) હે બાળકો ! આ વેળા આવો. જુઓ, બળાં તૈયાર જણાય છે. ચાલો, કુંડામાં રહેલું અનાજ આજે છુટું પાડીએ.

(૨) જેવી જાળાકારમાં બળદો ફરે છે, તેમ આપણે બધા જાળ ફરીએ. આમ ફરવાથી જો કુંડા સારી રીતે કચરાય, તો દાણા ઝટ નોખા પડે.

(૩) આ પ્રમાણે ટોપલામાં ભરીને તે બધું અનાજ ઉપણી-એ. જુઓ જુઓ ! ! ઉપણવાથી ફાતરાં (વાને લીધે) ઉડી જઈ બધા દાણા ભેગે વેરાયા.

(૪) આપણે બધા ભેગા મળીને કાચળાઓ લઈ આ રીતે હાથો હાથ ભરી ખેડુતો જેવું કામ કરીએ, તો આજે મહેનતનો ફાયદો મળે.

(પાઠ ૫૦ માં) પારણા વિષે.

હાલરકું=આળસને ઉં.
 ધાડના માટે જૈરાંઓ
 સુંદર ગીત ગાય છે તે
 ગીતે ધુમણધાલું=હાલ
 રડાં ગાઈ ઉંધાકું
 પારણું=લાકડાનું ચો
 કઠાવાળું ધોડીયું
 પોદો=સુવા
 રસીલા=હેંસીલા, રહી
 આળા

જુલાવું=હીંચોળું,
 ઝોકાવું
 પધરાવું=મૂકાવું
 પદાવું=ભણાવું
 ચીતરેલ=આળેખેલ
 મઢાવું=ચોડાવું
 તાજી=નવી
 તળાઈઓ=ગાદી
 ચાદર=ઓછાડ
 સેજ=પથારી

ખિછાવું=પાથરું
 હીર=રેશમ
 ધેરાં ધેરાં=ધીમા,
 મધુરાં, આનંદ
 ઉપજે તેવાં
 ગીત=હાલરડાં
 લાડકડા=મોંધા,
 કોડીલા
 ગજવે=ગુંજમાં
 ખાવું=ખાવાનું

(૧) ભાષને હાલરકું વહાલું લાગે છે. જો, ઉંધાડવાને માટે ગીત ગાઉં, તો ભાષને હાલરકું વહાલું લાગે છે હે રહીયાળા ! રંગીત પારણે સુઓ, તો ધણા હેતથી જુલાવું. ભાષના પારણીએ ભમરના ધાટના રમડડાં જડાવી પુતળીઓ મૂકાવું. ભાષને હાલરકું વહાલું લાગે છે.

(૨) ચીતરેલી ચાંચની ચક્રી ચોડાવી, પારણા ઉપર પોપટ મૂકાવું. અને ભાષને સારી રીતે રમવા માટે મોરલાને સોનાથી મઢાવું. ભાષને !

(૩) પારણામાં મખમલ અને મશરૂની નવી તળાઈઓ પથરાવું. અને ચંપાના પુલડાં જેવી રેશમી ચાદર સુવાની સંજમાં ખિછાવું. ભાષને !

(૪) વહાલાને હીરની દોરીથી હિંચોળી મધુરાં મધુરાં ગીત ગાઉં. હે લાડકડા ભાઈ ! ઉંઘીને ઉઠશે, ત્યારે ગુંજમાં ખાવાનું નાંખીશ. ભાષને !

અધરા શબ્દો.

દિવાળી	ભાવ્યો	પ્રાણીઓ	સ્વપ્નું	ટીપ્યો
નિશાળ	કર્યો	દુઃખ	શિકાર	ટિપાયો
ઉઠ્યા	અડાડ્યો	ખીન્યા	પરમેશ્વર	વત્તા
છીંપેશુંપે	ઉડો	જૂંદે	પુરુષ	રૂપીઆ
પૂરે, મૂકે	કહ્યું	મૂલી	ખિલાડી	લક્ષડોડોડા
શુક્રવાર	પૂછ્યું	નક્કી	ઉંદરીઉં	ત્રિકાણુ
છેલ્લો	ખોલાવ્યો	હાશિઆર	સૂઝી	વચ્ચે
વિષે	ભત્રીજો	છુટો	ચતુરાષ	મુળીકે
રવિવાર	પીતરાષ	ચપ્પુ	બચ્ચીઓ	સિવાય
શનિવાર	મસિઆષ	લલ્લુ	બડે	મુળ
અઠવાડીકે	દુધભાઈ	ખમો	ચચ્ચાર	ચૂસી
રણો	પ્રમાણે	મેસ્કરી	ખૂશ	તુટી
કુદ	પૂઠે, કયાં	પસ્તાય	ચંદ્રમા	નિરાંતે
ચિત્રો	ખખમે	ખચ્ચા	ત્યાંસુધી	કૂદકો
કુતરો	પીરચ્યાં	કેતયાં	સુરજ	મૂલ
લાગ્યો	વિના	શિઆળં	ઉમે	મજબુત
ત્યારે	પાંઆ	ગુક્તિ	થોખ્યા	દુધપાક
લેલી	કુલડીઓ	અલ્યા	ખિયારા	પુટતો
નહિ	ખખ	વિચાર	ખ્યાલુ	ચશ્મા
સુરપાળ	શેતરંજીઓ	રસ્તામાં	નિતર્યું	ખ્યાલાં
ચોકખાષ	જીત્યો	અજ	પત્થર	ખાંખું
ધુળ	પૂછીશ	મૂખ્યો	ચત્તુંપાટ	સતાં
ડીલ	રડ્યા	ભિખારી	મટ્ટી	
કવિતા	પરીક્ષા	લુગડાં	પિત્તળ	

સુંદરજીભાઈ કૃત નવી પહેલી ચોપડીના

પાઠના અર્થ.

પાઠ ૨ જો.
ભા=આપનોઆપ, માનો
આપ

પાઠ ૩ જો.
તાતા=રાંટલા
ભાત=રાંધેલા ચોખા.

પાઠ ૭ મો.
જીજી=મોટીમા.

પાઠ ૮ મો
ગીત=ગાયન.

જી=મા.

પાઠ ૧૧ મો.
જીમ=રાડ

પાઠ ૧૨ મો.
માળી=આગની સંભાળ
રાખનાર

પાઠ ૧૩ મો.
જી=પાણી

પાઠ ૧૫ મો.
પાકી=રસ કઢાય તેવી

પાઠ ૧૬ મો.
ચરે=આપ

પાઠ ૨૪ મો.
રાજ=હમેશા
સારૂં=સુંદર, રૂપાળું
પાઠ ૨૬ મો.

નિશાળ-લણવાનું મકાન
પાઠ ૨૮ મો.

પંખી=એ પાંખવાળાં
જનાવર

પાઠ ૩૦ મો.
સંતાઈ=છુપાઈ

તાકી=ટાંપી, જોઈ
મટા=લીસોટા

તીણા=ઝીણા
પકડશે=ઝાડશે

પાઠ ૩૧ મો.
ધાસ=ખડ

મીકું=સ્વાદીષ્ટ.
ફાટ=ચીરો

હિતરી=પેસી, ગરી.
પાઠ ૩૨ મો.

હેત=પ્રેમ, વહાલ.
હતાવળી=અધીરી
ગમે=સારૂં લાગે.

પાઠ ૩૩ મો.
ડાહી=સમજી

પાઠ ૩૪ મો.
ખુદ્દી=ચોકખી

ટેવ=હેવા, મહાવરો
કસરત=શરીરને કસવું તે

કોવત=જળ
આળસ=સુરતાઈ, એકી
પણું.

અંગ=શરીર
રોગ=દરદ

કદી=કોઈ દિવસ
તાળન=હતાં તેવાં.

તન=શરીર

કસરત કરવાથી બળ વધે છે, અને શરીરમાં આળસ રહેતું નથી
કોઈ દિવસ રોગ થતો નથી, અને શરીર તથા મન તાળન રહે છે.

ઠોઠ=અભણ
ભણવું=અભ્યાસ કરવો
બૂઝશો=ચૂકશો
પાઠ ૩૫ મો.
તરત=ઝટ
બીએ=ડરે
પાઠ ૩૬ મો.
પાછળ=વાંસે, પછવાડે
મરીબ=અશક્ત
ભાર=ભોળો, જરથો
પાઠ ૩૭ મો.
પારકા=પરાયા, બીજના
ધેલો=મૂરખ
તરફ=પાણી
તુરીયાં=જીસોડાં
પાઠ ૩૮ મો.
કક્કળી=ઠોઠું
ધીમી=રળવી, ધીરી
શોધે=ગોતે

અવાજ=સાદ, નાદ
મળ=ગમત, આનંદ
પાઠ ૩૯ મો.
લગામ=ચોકડું
ફક્કો=ફાળ
ગરદન=ડોક
કેશવાળી=ગરદનપરના
વાળ
લખડે=લટકે
બદલે=સાટે
નકર=કઠણ
ઝપાટાબંધ=એકદમ
પ્રીતિ=પ્રેમ, પ્યાર, હેત,
વહાલ
પલાણુ=કાઠો
ચાહે=મરજી
પાઠ ૪૦ મો.
પીલાં=બચાં
ચણવા=ખાવા

માળો=પક્ષીઓને રહે
વાનું સ્થળ
પાઠ ૪૧ મો.
કામે=ધંધે, મહેનતે
કામનું=ખપનું
પાઠ ૪૨ મો.
ફેર=ફરક, તફાવત
ગુણુ=કાયદા
જુદા=નોખા
પાઠ ૪૩ મો.
તાવે=કિનું કરે
તાણું=તરતનું
રવાઈ=વલોણું
પાસ=આગળ
રઠ=આગ્રહ, જીકર
મલકતી=હસતી
ઉપકાર=ગુણુ
પાર=આશ, છેડો

(૧) મા મા બોલતો કાનજી માની આગળ આંચો. હે મા!
જો મને માખણ આપો, તો હું જાણ કરવા દઉં.

(૨) માની પાસે જઈને ગોળી, વાંસ કે હાથને પકડતો. આવી
રહ જણીને મા તેને હાથમાં માખણ લઈ આપતી.

પાઠ ૪૫ મો.
વર્ગ=કલાસ
જવાબ=ઉત્તર
અપળ=ચંચળ, ચાલાક
ખર=સાચું

ઓળખો=જણો
પાઠ ૪૬ મો.
મિત્ર=મેળવણીથી બ-
નાવેલા
પાદ=હાથે

તરેહતરેહના=જુદી જુદી
મેળવણી=મેળ જિતના
આરપાર=સોંસરમેસર
અંદર=માંહે
માપ=ભરત

ખાત્રી=ચોકસાઇ
પાઠ ૪૭ મો.

શિખામણુ=મોઘ
ગંધાય=ખરાબવાસમારે
સડી=કોહી
સાફ=ચોકખા
રળ=છૂટી
તૈયાર=હાજર
કામે=ધંધે
પાસરાં=સીધા

પાઠ ૪૮ મો.

પીઠ=ખરડો
ભડકે=ડરે, બીએ
પાઠ ૫૦ મો.
ભલો=સારો
સુરવાળ=ચોરણો
હાથમાં લઇશ=શીવવા
માંડીશ
પાઠ ૫૧ મો.
ગોચી=ખોશી

ગંદુ=ગોખરં
મશ્કરી=ઠેંકડી, લાંડી
માઠું=ખોટું
પસ્તાય=અપસોસ કરે
અણુધાર્યું=ઓચિંતું
માફક=પેઠે
મુંઝાય=અકળાય
ફળ=આઠકાણે નુકસાન

કાઠની મશ્કરી કરવાથી બુરં થાય, તો મશ્કરી કરનાર પાછળથી પસ્તાય. વળી ઓચિંતું નુકસાન આવી જવાથી દરજીની પેઠે મુંઝાય.

પાઠ ૫૨ મો.

ધાતુ=સોનું, રૂપું, લોટું,
તાંબું, કલાઇ, સીસું વગેરે

પાઠ ૫૩ મો.

ખજર=ચોટું
ધારીધારી=તપાસી
દૂર=છેટે
મુસાફરી=દેશાટણ
જરૂર=ખપ
મહોરૂં=છાપ

પાઠ ૫૫ મો.

કાચું=પકવ્યા વગરનું
અસલના=અગાઉના
વારામાં=વખતમાં
તપ=દેહદમન
ગુજરાન=ભરણપોષણ

પાઠ ૫૬ મો.

ટોપલી=સુંડલી
પડખે=ખાણુમાં
ઓરતી=નાંખતી

ખદલે=ફરવે

થાક=મહેનત

પાઠ ૫૭ મો.

ઓટલા=ચોરા
દેખાવ=ખનાવ [વિના
વગરવિચારે=સમજ્યા
પસ્તાય=અફસોસ કરે
આપનું=પોતાનું
જગમાં=દુનિયામાં
હાંસી=મશ્કરી

જે માણસ વિચારવગરનું કામ કરે છે, તેને પાછળથી પસ્તાવો થાય છે. તે પોતાનું કામ ખગાડે છે, અને જગતમાં હાંસી થાય છે.

પાઠ ૫૮ મો.

નરસું=ખરાબ
સમજ=ખખર
વેંગણુ=રીંગણું

ભાજી=તાંજળજો

મેથી વગેરે

પાઠ ૫૯ મો.

આકાર=ધાટ, ડાળ

ચીતરી=આજેખી

ઠીક=સારું

પાઠ ૬૦ મો.

હળીમળી=સંપસંખી

ચીસો=રાડો	મગસ વગેરે પદ્ધવાન	વેળા=વખત
તરફડીયાં=વલખાં	ગરાગ=માલ લેનાર	વટ=રાહ
પાઠ ૬૧ મો.	ટોપલા=સુંડલા	પાઠ ૬૩ મો.
મીઠાઈ=લાડવા, બરફી	પાઠ ૬૨ મો.	તારા=ચાંદરણાં
સુત્રફેણી, મેસુખ,	ચાલ=રીવાજ	લાઇખંધ=ગોડીઆ

કવિતાના અર્થ.

(પાઠ ૩૨ મો.) ગાય વિષે.

ભલી=સારી	દયાળી=મરીબડી	ખરે=નકડી
ભાળો=જુઓ	દીસે=દેખાય	વાલ=પ્રેમ
રૂપાળી=સુંદર	ધેનુ=ગાય	નિહાળી=જોષ

(૧) આ સારી ગાય જુઓ, તેનું દુધ સારું છે. વળી તે ગાય રૂપાળી ને મરીબડી દેખાય છે.

(૨) ખરેખર ! ગાય તું ધણી કાયદાવાળી છે. તેને (ગાયને) રોજ જોવાથી ધણો પ્રેમ આવે છે.

(પાઠ ૬૭ મો.) મોર વિષે.

મગન=ખુશી	અપરંપાર=ધણો	હરખે=ખુશી થાય
કળાકરે=પોતાના પીછાં	શોભતો=દીપતો	કંપે=ધ્રુજે, ધરધરે
દભાં કરે	રડો=ઝારો, મીઠો, મધુરો	સધગા=મધા
વાર=વેળા, વખત	સુજ્યતાં=સાંભળતાં	નાગ=સાપ, ઝેર

(૧) મોરલો ખુશ થઈને જે વેળા કળા કરે છે, અને પ્રેમથી ખાંખો હલાવે છે, ત્યારે ધણોજ દીપે છે.

(૨) તેના (મોરધાના) ઉપરના સુંદર રંગોથી શોભે છે, અને મધુરો રાગ કાઢે છે. તે (રાગ) સાંજળીને બાળકો હરખાય છે, અને તેનાથી (મોરથી) બધા નાચ કંપે છે.

(પાઠ ૪૧ મો.) ફૂકડા વિષે.

સદા=રોજ	પુકારી=ફૂકડુફૂક બોલી	વદી=બોલી
સર્વપેલાં=બધાંનીમોર	કામલાગો=ધંધે વળગો	વખત=તક, સમય.
જમાડે=ઉડાડે	નમી=વંદન કરી	ફરીથી=બીજીવાર
જનો=માણસો	સાય=મદદ	ડાં=સારાં

(૧) ફૂકડા હમેશાં બધાનાં પહેલાં ઊઠીને સૂતેલા માણસોને બોલીને જગાડે છે. અને કહે છે, કે બધા ઉઠો, અને કામે લાગો. પ્રથમ પ્રભુને નમન કરીને મદદ માગો.

(૨) ફૂકડુફૂક બોલીને એવું જણાવે છે, કે ગએલો વખત ફરીને પાછો આવશે નહિ. ફૂકડા હમેશાં એજ માટે પુકારે છે, કે સુખો વધારવા માટે સારાં કામો કરો.

(પાઠ ૪૨ મો.) ભેંસ વિષે.

બલી=સારી	ગમાર=મુરખ	બાન=ખખર
મારગે=રસ્તામાં	સરખી=જેવી	ડોણું=ભેંસ
બડકી=ડરી, બી	ગાંગરે=ખરાડે	મુરખ=અણસમજી
બાગી=નાસી	સાનસ=મજણ	હેવાન=અકલ્લ વગરનો.

(૧) ભેંસ દુધમાં સારી છે, પણ ગાંડી કહેવાય છે. જો તેને (ભેંસને) રસ્તામાં ઉંટ મળે, તો બડકીને બાગી જાય છે.

(૨) મુરખની પેઠે ગાંગરે છે. તેને સાન કે બાન હોતું નથી. જો મુરખ ને હેવાન હોય, તેને બધા ડોખા જેવો કહે છે.

(પાઠ ૪૪ મો.) માના ઉપકાર વિષે.

ઉપકાર=ગુણુ, આભાર
ખાંતે=હોંશી
ધવરાવે=પોતાનું દૂધપાય
ખમી=વેડી
લાત=પાદુ
ખુંદું=કચર
ખમનાર=સહન કરનાર
બોડી=ચુંબન
સરસો=સાથે
પોઢાડી=સુવાડી
હાલાં-સુદરંગીત હાલરડાં
વદતી=બોલતી
પકું=પડી જાઉં

ખકું=અથડાઉ
ખમા=સારી આશિષ
વદી=બોલી
વાનાં=પ્યારાં
અપાર=ધણી
વીલું=ઢીલું
પૂરણુ=પૂરેપૂરે
મલકતે=હસતે
મુખડે=મોઢે
દુઃખડાં-ઓવારણાંમીઠડાં
લળીલળી=ટાંપી ટાંપી
નમી નમી, પાછા વળી
વારંવાર=ઉપરાઉપરી

મસ્તી=તોફાન
માફ=ક્ષમા
શિખામણુ=બોધ, સ-
મજણુ
સાર=સારી
પાળીપોપી=ઉછેરી
અમણિત=ધણી
કદી=કોઇ વખત
કછોડું=કપુત
એકતાર=એક સરખી
સેવા=અરદાસ
આભાર=ગુણુ, પાંડ
લગાર=જરા પણુ

(૧) તારા (માતાના) ઉપકાર ધણુ છે. હે માતા ! તારા ઉ-
પકાર ધણુ છે. હોંશથી બોળામાં લઇ ધવરાવે છે, અને પાદુના
માર ખમે છે. હે ! માતા.

(૨) હું હસતો રમતો બોલો ખુંદું, તોપણ તું ખુશીથી
ખમતી. હે માતા ! મને ચુંબન લઈને છાતી સાથે દાખીને તું પ્યાર
બતાવતી. હે માતા !

(૩) મને પ્રેમથી સુવાડી પ્યારાં લાગે તેવાં સારાં બોલો
હાલાં બોલતી. હે માતા ! હું પકું કે અથડાઉં તો ખમા બોલીને
ધણુંજ હેત બતાવતી. હે માતા !

(૪) માઈ ઢીલું મોઢું જોધને આંસુની ધાર પાડતી. હે માતા ! સુખમાં કે દુખમાં પૂરેપૂરું હેત લાવીને લાડ લડાવ્યાં.

(૫) હું પેરી ઓઢીને (લુગડાં) હસતે મોઢે તારી પાસે આવું, ત્યારે હે માતા ! તે વેળા દુખડાં લઇને લળી લળી જોતી, ને વારંવાર હરખાતી. હે માતા !

(૬) મારા તોફાન સામું ન જોતાં સારી શિખામણુ આપતી. હે માતા ! મને ઉછેરીને મોટા કર્યો. તારા (માના) ઉપકાર ધણા છે. હે માતા !

(૭) કોઇ દહાડો ભલે હું કપૂત થાઉં, તો પણ તારો પ્રેમ તો એક સરખો છે. હે માતા ! એ બધા ઉપકાર જોધને તારી સેવા કરવાનું કોઇ દહાડો જરા પણ ભૂલું નહિ. હે માતા !

(પાઠ ૪૮ મો) નિશાળીઆને શિખામણુ.

સંભારવા=યાદ કરવા
જગનાથ=પ્રભુ
પ્રભાત=સવાર
નમવું=પગે લાગવું
શાણા=ડાહ્યા
શુભરીત=સારાં આચરણ, રીતભાત
વસ્ત્ર=લુગડાં, કપડાં
ધારવાં=પહેરવાં

વેલા=બધાની મોર,
અગાઉ, પેહલાં
નિજ=પોતાના
પાઠ=લેસન
સંભારવા=યાદ કરવા
ગુરુ=મહેતાજી
સર્વદા=હમેશાં
ભાવ=હોશ, ઉમંગ

વર્ગ=કક્ષાસ
લડવું=વઢવું
કો=કોઇ દહાડો
કદી=કોઇ દહાડો
આગા=હુકમ
સાચું=ખરેખરું
છૂટી=રળ
સીધા=પાંસરા, પાધરા

(૧) સવારમાં ઉઠીને પ્રેમથી પ્રભુને સંભારવા. પછી મા આપને નમવું, અને ડાહ્યા થઈ સારાં આચરણુ રાખવાં. પછી દા-તણુ કરી નાહીને શરીરે સારાં કપડાં પહેરવાં. નિશાળમાં વહેલા જોધને પોતાના પાઠને યાદ કરવા.

(૨) વર્ગમાં બેસો ત્યારે મહેતાજીને હમેશાં નમવું. રોજ હો-
શથી બંધવું, અને દાઢીની સાથે કાઠ દહાડો લડવું નહિ. ગુરૂનો
કુકમ માનવો અને સાચું બોલવું. છુટી થયા પછી નિશાળમાંથી
નીકળીને પાધરા (કાઠ પથુ ઠેકાણે ન રોકાતાં) ઘેર જવું.

(પાઠ ૪૯ મો.) ઊંટ વિષે.

અકલહિણુ=શુદ્ધિવગરનો	ભાર=ભોજો	પંથ=મારગ
ખારીલું=દાઢીલું	વહે=કેયકે, ઉપાડે	અપાર=ધણો
ખીખળ=ખીજો એવું	ખમે=વેડે	રણુમાં=રેતાળજખીનમાં
વાંકી=અવળી, કઢંગી	કાપે=ઓછો કરે	સમાન=સરખું

(૧) ઊંટીયું અકલ વગરનું, દાઢીલું ને ખીખળ છે. મળું
વગાડી માંગરે છે, અને વાંકી ચાલ ચાલે છે.

(૨) દુઃખો વેડીને ભાર ઉપાડી ધણો મારગ કાપે છે. રેતાળ
ખીનમાં તો વહાણની યરાયર છે. (દરિયામાં વહાણ જેમ ધણી
ઝડપથી ચાલે છે, તેમ રણુમાં ધણી ઝડપથી ઊંટ ચાલે છે.) માટે
તેના (ઉંટ) ઉપર ખ્યાર આવે છે.

(પાઠ ૬૦ મો.) સંગત વિષે.

અણુસમજી=સમજણ	હાની=નુકસાન	વસી=રહી
વગરના	ઉલટાં=સામાં	મુંઝાણી=અકળાણી
સંગ=સોખત	ખુવાર=હેરાન	ખરડાયુ=ચીતરાયું.
ઉપજે=પેદા થાય	ખાપડી=ખિચારી	અંગ=શરીર

(૧) અણુસમજીની સોખતમાં રહેવાથી ધણું દુઃખ ઉપજે છે.
હેત હોય, છતાં પણ નુકસાન કરી ઉલટાં ખુવાર કરે છે.

(૨) જીઓ, ખિચારી ખિલાડી વાંદરાના સંગમાં રહી, તે
મનમાં બહુ મુંઝાણી ને પોતાનું શરીર (શાહીથી) ખરડાયું.

(પાઠ ૬૪ મો.) ઇશ્વરનું લજન.

જગપતિ=દુનિયાના	રક્ષા=રક્ષણ, સંભાળ	આધાર પ્રભુ
સ્વામી પ્રભુ	ટકી=નબી	પાળે=પોષણ કરે
જળભંડાર=સાગર,	સંસાર=દુનિયા, જગત	કરણનાભંડાર=ધણીજ
સમુદ્ર	પૃથ્વી	દયાવાળા
પદારથ=વસ્તુ, ચીજો	લાયક=યોગ્ય	સામ=મદદ
સરજનહાર=અનાવનાર	દે=આપે	સફ=સારી
ગુજ=તારા	જગદાધાર=જગતના	પાલનહાર=પોષણકરનાર

(૧) હે જગતના સ્વામી ! (પ્રભુ) તને વારંવાર નમીએ છીએ, વારંવાર નમીએ છીએ. સૂર્ય, ચંદ્ર, ઘણા તારા, વાયુ અને સમુદ્ર, હે પ્રભુ.

(૨) ઝાડ, પહાડ, વસ્તુઓ અને પ્રાણીઓ એ બધાં તેં અનાવ્યાં છે. આ બધો સંસાર તારા રક્ષણથી ટકી રહ્યો છે. હે પ્રભુ.

(૩) જોતે જો જો લાયક છે, તે તે આપે છે. હે ! દયાના ભંડાર (પ્રભુ) પ્રાણીઓને પ્રેમથી પાળે છે. હે પ્રભુ !

(૪) પૂરેપૂરો પ્રેમ લાવીને સારાં કામોમાં મદદ કરે છે. હે પાલનહાર ! અમે માગીએ છીએ, કે સારી વિદ્યા અને સારી શુદ્ધિમાં વધારો કરો. હે પ્રભુ !

આંક. રોજ વહેલા હઠી માખાપને પગે લાગી નિશાળે જવું.

૧૧ ૧	૧૧ ૧૨ ૧	૧૨ ૧૩ ૧	૧૩ ૧૪ ૧	૧૪ ૧૫ ૧	૧૫
૧૧ ૨	૨૨ ૧૨ ૨	૨૪ ૧૩ ૨	૨૬ ૧૪ ૨	૨૮ ૧૫ ૨	૩૦
૧૧ ૩	૩૩ ૧૨ ૩	૩૬ ૧૩ ૩	૩૮ ૧૪ ૩	૪૨ ૧૫ ૩	૪૫
૧૧ ૪	૪૪ ૧૨ ૪	૪૮ ૧૩ ૪	૫૨ ૧૪ ૪	૫૬ ૧૫ ૪	૬૦
૧૧ ૫	૫૫ ૧૨ ૫	૬૦ ૧૩ ૫	૬૫ ૧૪ ૫	૭૦ ૧૫ ૫	૭૫
૧૧ ૬	૬૬ ૧૨ ૬	૭૨ ૧૩ ૬	૭૮ ૧૪ ૬	૮૪ ૧૫ ૬	૯૦
૧૧ ૭	૭૭ ૧૨ ૭	૮૪ ૧૩ ૭	૯૧ ૧૪ ૭	૯૮ ૧૫ ૭	૧૦૫
૧૧ ૮	૮૮ ૧૨ ૮	૯૬ ૧૩ ૮	૧૦૪ ૧૪ ૮	૧૧૨ ૧૫ ૮	૧૨૦
૧૧ ૯	૯૯ ૧૨ ૯	૧૦૮ ૧૩ ૯	૧૧૭ ૧૪ ૯	૧૨૬ ૧૫ ૯	૧૩૫
૧૧૧૦	૧૧૦ ૧૨૧૦	૧૨૦ ૧૩૧૦	૧૩૦ ૧૪૧૦	૧૪૦ ૧૫૧૦	૧૫૦

મહેતાજીને પાતાના માવતર બરાબર ગણવા.

૧૬ ૧	૧૬ ૧૭ ૧	૧૭ ૧૮ ૧	૧૮ ૧૯ ૧	૧૯ ૨૦ ૧	૨૦
૧૬ ૨	૩૨ ૧૭ ૨	૩૪ ૧૮ ૨	૩૬ ૧૯ ૨	૩૮ ૨૦ ૨	૪૦
૧૬ ૩	૪૮ ૧૭ ૩	૫૧ ૧૮ ૩	૫૪ ૧૯ ૩	૫૭ ૨૦ ૩	૬૦
૧૬ ૪	૬૪ ૧૭ ૪	૬૮ ૧૮ ૪	૭૨ ૧૯ ૪	૭૬ ૨૦ ૪	૮૦
૧૬ ૫	૮૦ ૧૭ ૫	૮૫ ૧૮ ૫	૯૦ ૧૯ ૫	૯૫ ૨૦ ૫	૧૦૦
૧૬ ૬	૯૬ ૧૭ ૬	૧૦૨ ૧૮ ૬	૧૦૮ ૧૯ ૬	૧૧૪ ૨૦ ૬	૧૨૦
૧૬ ૭	૧૧૨ ૧૭ ૭	૧૧૮ ૧૮ ૭	૧૨૬ ૧૯ ૭	૧૩૩ ૨૦ ૭	૧૪૦
૧૬ ૮	૧૨૮ ૧૭ ૮	૧૩૬ ૧૮ ૮	૧૪૪ ૧૯ ૮	૧૫૨ ૨૦ ૮	૧૬૦
૧૬ ૯	૧૪૪ ૧૭ ૯	૧૫૩ ૧૮ ૯	૧૬૨ ૧૯ ૯	૧૭૧ ૨૦ ૯	૧૮૦
૧૬૧૧	૧૬૦ ૧૭૧૦	૧૭૦ ૧૮૧૦	૧૮૦ ૧૯૧૦	૧૯૦ ૨૦૧૦	૨૦૦

કોઈ કિવસ જીવું બોલવું નહિ, પણ સાચું બોલવું.

રોજ વખતસર નિશાળે જવું, અને ભણવામાં મન રાખવું.

૨૧ ૧	૨૧૨૨ ૧	૨૨૨૩ ૧	૨૩૨૪ ૧	૨૪૨૫ ૧	૨૫
૨૧ ૨	૪૨૨૨ ૨	૪૪૨૩ ૨	૪૬૨૪ ૨	૪૮૨૫ ૨	૫૦
૨૧ ૩	૬૩૨૨ ૩	૬૬૨૩ ૩	૬૮૨૪ ૩	૭૨૨૫ ૩	૭૫
૨૧ ૪	૮૪૨૨ ૪	૮૮૨૩ ૪	૯૨૨૪ ૪	૯૬૨૫ ૪	૧૦૦
૨૧ ૫	૧૦૫૨૨ ૫	૧૧૦૨૩ ૫	૧૧૫૨૪ ૫	૧૨૦૨૫ ૫	૧૨૫
૨૧ ૬	૧૨૬૨૨ ૬	૧૩૨૨૩ ૬	૧૩૮૨૪ ૬	૧૪૪૨૫ ૬	૧૫૦
૨૧ ૭	૧૪૭૨૨ ૭	૧૫૪૨૩ ૭	૧૬૧૨૪ ૭	૧૬૮૨૫ ૭	૧૭૫
૨૧ ૮	૧૬૮૨૨ ૮	૧૭૬૨૩ ૮	૧૮૪૨૪ ૮	૧૯૨૨૫ ૮	૨૦૦
૨૧ ૯	૧૮૯૨૨ ૯	૧૯૮૨૩ ૯	૨૦૭૨૪ ૯	૨૧૬૨૫ ૯	૨૨૫
૨૧૧૦	૨૧૦૨૨૧૦	૨૨૦૨૩૧૦	૨૩૦૨૪૧૦	૨૪૦૨૫૧૦	૨૫૦

તોફાન કરવું નહિ, અને રસ્તામાં રખાવું નહિ.

૨૬ ૧	૨૬૨૭ ૧	૨૭૨૮ ૧	૨૮૨૯ ૧	૨૯૩૦ ૧	૩૦
૨૬ ૨	૫૨૨૭ ૨	૫૪૨૮ ૨	૫૬૨૯ ૨	૫૮૩૦ ૨	૬૦
૨૬ ૩	૭૮૨૭ ૩	૮૧૨૮ ૩	૮૪૨૯ ૩	૮૭૩૦ ૩	૯૦
૨૬ ૪	૧૦૪૨૭ ૪	૧૦૮૨૮ ૪	૧૧૨૨૯ ૪	૧૧૬૩૦ ૪	૧૨૦
૨૬ ૫	૧૩૦૨૭ ૫	૧૩૫૨૮ ૫	૧૪૦૨૯ ૫	૧૪૫૩૦ ૫	૧૫૦
૨૬ ૬	૧૫૬૨૭ ૬	૧૬૨૨૮ ૬	૧૬૮૨૯ ૬	૧૭૪૩૦ ૬	૧૮૦
૨૬ ૭	૧૮૨૭ ૭	૧૮૯૨૮ ૭	૧૯૬૨૯ ૭	૨૦૩૩૦ ૭	૨૧૦
૨૬ ૮	૨૦૮૨૭ ૮	૨૧૬૨૮ ૮	૨૨૪૨૯ ૮	૨૩૨૩૦ ૮	૨૪૦
૨૬ ૯	૨૩૪૨૭ ૯	૨૪૩૨૮ ૯	૨૫૨૨૯ ૯	૨૬૧૩૦ ૯	૨૭૦
૨૬૧૦	૨૬૦૨૭૧૦	૨૭૦૨૮૧૦	૨૮૦૨૯૧૦	૩૯૦૩૦૧૦	૩૦૦

નાનપણથીજ સારી ટેવો પાડવી.

પ્રભુનું નામ લઈ વેહેલા સુવું ને વેહેલા ઉઠવું.

૧ ના ના	૧૧ ના રા	૨૧ ના પા	૩૧ ના જા	૪૧ ના ૧૦
૨ ના ના	૧૨ ના ૩	૨૨ ના પા	૩૨ ના ૮	૪૨ ના ૧૦
૩ ના ના	૧૩ ના ૩	૨૩ ના પા	૩૩ ના ૮	૪૩ ના ૧૦
૪ ના ૧	૧૪ ના ૩	૨૪ ના ૬	૩૪ ના ૮	૪૪ ના ૧૧
૫ ના ૧	૧૫ ના ૩	૨૫ ના ૬	૩૫ ના ૮	૪૫ ના ૧૧
૬ ના ૧	૧૬ ના ૪	૨૬ ના ૬	૩૬ ના ૮	૪૬ ના ૧૧
૭ ના ૧	૧૭ ના ૪	૨૭ ના ૬	૩૭ ના ૮	૪૭ ના ૧૧
૮ ના ૨	૧૮ ના ૪	૨૮ ના ૭	૩૮ ના ૮	૪૮ ના ૧૨
૯ ના ૨	૧૯ ના ૪	૨૯ ના ૭	૩૯ ના ૮	૪૯ ના ૧૨
૧૦ ના ૨	૨૦ ના ૫	૩૦ ના ૭	૪૦ ના ૧૦	૫૦ ના ૧૨

વગર જોતું યોલ યોલ કરવું નહિ.

૫૧ ના ૧૨	૬૧ ના ૧૫	૭૧ ના ૧૭	૮૧ ના ૨૦	૯૧ ના ૨૨
૫૨ ના ૧૩	૬૨ ના ૧૫	૭૨ ના ૧૮	૮૨ ના ૨૦	૯૨ ના ૨૩
૫૩ ના ૧૩	૬૩ ના ૧૫	૭૩ ના ૧૮	૮૩ ના ૨૦	૯૩ ના ૨૩
૫૪ ના ૧૩	૬૪ ના ૧૬	૭૪ ના ૧૮	૮૪ ના ૨૧	૯૪ ના ૨૩
૫૫ ના ૧૩	૬૫ ના ૧૬	૭૫ ના ૧૮	૮૫ ના ૨૧	૯૫ ના ૨૩
૫૬ ના ૧૪	૬૬ ના ૧૬	૭૬ ના ૧૯	૮૬ ના ૨૧	૯૬ ના ૨૪
૫૭ ના ૧૪	૬૭ ના ૧૬	૭૭ ના ૧૯	૮૭ ના ૨૧	૯૭ ના ૨૪
૫૮ ના ૧૪	૬૮ ના ૧૭	૭૮ ના ૧૯	૮૮ ના ૨૨	૯૮ ના ૨૪
૫૯ ના ૧૪	૬૯ ના ૧૭	૭૯ ના ૧૯	૮૯ ના ૨૨	૯૯ ના ૨૪
૬૦ ના ૧૫	૭૦ ના ૧૭	૮૦ ના ૨૦	૯૦ ના ૨૨	૧૦૦ ના ૨૫

સારા ઉકરાની સોખતમાં રહેવું.

કે.ઈની ચીજ જાનીમાની લેવી નહિ.

૧ ના ૦૧	૧૧ ના ૫૧	૨૧ ના ૧૦૧	૩૧ ના ૧૫૧	૪૧ ના ૨૦૧
૨ ના ૧૧	૧૨ ના ૬૧	૨૨ ના ૧૧૧	૩૨ ના ૧૬૧	૪૨ ના ૨૧૧
૩ ના ૧૧૧	૧૩ ના ૬૧૧	૨૩ ના ૧૧૧૧	૩૩ ના ૧૬૧૧	૪૩ ના ૨૧૧૧
૪ ના ૨૧	૧૪ ના ૭૧	૨૪ ના ૧૨૧	૩૪ ના ૧૭૧	૪૪ ના ૨૨૧
૫ ના ૨૧૧	૧૫ ના ૭૧૧	૨૫ ના ૧૨૧૧	૩૫ ના ૧૭૧૧	૪૫ ના ૨૨૧૧
૬ ના ૩૧	૧૬ ના ૮૧	૨૬ ના ૧૩૧	૩૬ ના ૧૮૧	૪૬ ના ૨૩૧
૭ ના ૩૧૧	૧૭ ના ૮૧૧	૨૭ ના ૧૩૧૧	૩૭ ના ૧૮૧૧	૪૭ ના ૨૩૧૧
૮ ના ૪૧	૧૮ ના ૯૧	૨૮ ના ૧૪૧	૩૮ ના ૧૯૧	૪૮ ના ૨૪૧
૯ ના ૪૧૧	૧૯ ના ૯૧૧	૨૯ ના ૧૪૧૧	૩૯ ના ૧૯૧૧	૪૯ ના ૨૪૧૧
૧૦ ના ૫૨૦	૧૦ ના ૧૦૨૦	૩૦ ના ૧૫૨૦	૪૦ ના ૨૦૪૦	૫૦ ના ૨૫૪૦

કુળઓ કરી આવતરને કનડવા નહિ.

૫૧ ના ૨૫૧	૬૧ ના ૩૦૧	૭૧ ના ૩૫૧	૮૧ ના ૪૦૧	૯૧ ના ૪૫૧
૫૨ ના ૨૬૧	૬૨ ના ૩૧૧	૭૨ ના ૩૬૧	૮૨ ના ૪૧૧	૯૨ ના ૪૬૧
૫૩ ના ૨૬૧	૬૩ ના ૩૧૧	૭૩ ના ૩૬૧	૮૩ ના ૪૧૧	૯૩ ના ૪૬૧
૫૪ ના ૨૭૧	૬૪ ના ૩૨૧	૭૪ ના ૩૭૧	૮૪ ના ૪૨૧	૯૪ ના ૪૭૧
૫૫ ના ૨૭૧	૬૫ ના ૩૨૧	૭૫ ના ૩૭૧	૮૫ ના ૪૨૧	૯૫ ના ૪૭૧
૫૬ ના ૨૮૧	૬૬ ના ૩૩૧	૭૬ ના ૩૮૧	૮૬ ના ૪૩૧	૯૬ ના ૪૮૧
૫૭ ના ૨૮૧	૬૭ ના ૩૩૧	૭૭ ના ૩૮૧	૮૭ ના ૪૩૧	૯૭ ના ૪૮૧
૫૮ ના ૨૯૧	૬૮ ના ૩૪૧	૭૮ ના ૩૯૧	૮૮ ના ૪૪૧	૯૮ ના ૪૯૧
૫૯ ના ૨૯૧	૬૯ ના ૩૪૧	૭૯ ના ૩૯૧	૮૯ ના ૪૪૧	૯૯ ના ૪૯૧
૬૦ ના ૩૦૦	૭૦ ના ૩૫૦	૮૦ ના ૪૦૦	૯૦ ના ૪૫૦	૧૦૦૦૧૫૦

થોડા વખત હુમેશાં ઢાંચુ, કુહુ નહિ

રીસાણું નહિ, પણ હસમુખા બનવું.

૧ ૧૧ ૧૧	૧૧ ૧૧ ૬૬	૨૧ ૧૧ ૩૧	૩૧ ૧૧ ૪૧	૪૧ ૧૧ ૬૧
૨ ૧૧ ૩	૧૨ ૧૧ ૧૮	૨૨ ૧૧ ૩૩	૩૨ ૧૧ ૪૮	૪૨ ૧૧ ૬૩
૩ ૧૧ ૪	૧૩ ૧૧ ૧૯	૨૩ ૧૧ ૩૪	૩૩ ૧૧ ૪૯	૪૩ ૧૧ ૬૪
૪ ૧૧ ૬	૧૪ ૧૧ ૨૧	૨૪ ૧૧ ૩૬	૩૪ ૧૧ ૫૧	૪૪ ૧૧ ૬૬
૫ ૧૧ ૭	૧૫ ૧૧ ૨૨	૨૫ ૧૧ ૩૭	૩૫ ૧૧ ૫૨	૪૫ ૧૧ ૬૭
૬ ૧૧ ૮	૧૬ ૧૧ ૨૪	૨૬ ૧૧ ૩૮	૩૬ ૧૧ ૫૪	૪૬ ૧૧ ૬૮
૭ ૧૧ ૧૦	૧૭ ૧૧ ૨૫	૨૭ ૧૧ ૪૦	૩૭ ૧૧ ૫૫	૪૭ ૧૧ ૭૦
૮ ૧૧ ૧૨	૧૮ ૧૧ ૨૭	૨૮ ૧૧ ૪૨	૩૮ ૧૧ ૫૭	૪૮ ૧૧ ૬૨
૯ ૧૧ ૧૩	૧૯ ૧૧ ૨૮	૨૯ ૧૧ ૪૩	૩૯ ૧૧ ૫૮	૪૯ ૧૧ ૭૩
૧૦ ૧૧ ૧૫	૨૦ ૧૧ ૩૦	૩૦ ૧૧ ૪૫	૪૦ ૧૧ ૬૦	૫૦ ૧૧ ૭૫

ચોકખાઈ રાખી ધોઝેલા કપડા પહેરવા.

૫૧ ૧૧ ૭૬	૬૧ ૧૧ ૮૧	૭૧ ૧૧ ૧૦૬	૮૧ ૧૧ ૧૨૧	૯૧ ૧૧ ૧૩૬
૫૨ ૧૧ ૭૮	૬૨ ૧૧ ૮૩	૭૨ ૧૧ ૧૦૮	૮૨ ૧૧ ૧૨૩	૯૨ ૧૧ ૧૩૮
૫૩ ૧૧ ૭૯	૬૩ ૧૧ ૮૪	૭૩ ૧૧ ૧૦૯	૮૩ ૧૧ ૧૨૪	૯૩ ૧૧ ૧૩૯
૫૪ ૧૧ ૮૧	૬૪ ૧૧ ૮૬	૭૪ ૧૧ ૧૧૧	૮૪ ૧૧ ૧૨૬	૯૪ ૧૧ ૧૪૧
૫૫ ૧૧ ૮૨	૬૫ ૧૧ ૮૭	૭૫ ૧૧ ૧૧૨	૮૫ ૧૧ ૧૨૭	૯૫ ૧૧ ૧૪૨
૫૬ ૧૧ ૮૪	૬૬ ૧૧ ૮૯	૭૬ ૧૧ ૧૧૪	૮૬ ૧૧ ૧૨૯	૯૬ ૧૧ ૧૪૪
૫૭ ૧૧ ૮૫	૬૭ ૧૧ ૧૦૦	૭૭ ૧૧ ૧૧૫	૮૭ ૧૧ ૧૩૦	૯૭ ૧૧ ૧૪૫
૫૮ ૧૧ ૮૭	૬૮ ૧૧ ૧૦૨	૭૮ ૧૧ ૧૧૭	૮૮ ૧૧ ૧૩૨	૯૮ ૧૧ ૧૪૭
૫૯ ૧૧ ૮૮	૬૯ ૧૧ ૧૦૩	૭૯ ૧૧ ૧૧૮	૮૯ ૧૧ ૧૩૩	૯૯ ૧૧ ૧૪૮
૬૦ ૧૧ ૯૦	૭૦ ૧૧ ૧૦૫	૮૦ ૧૧ ૧૨૦	૯૦ ૧૧ ૧૩૫	૧૦૦ ૧૧ ૧૫૦

નઠારાં વચન કોઈ દહાડો બોલવાં નહિ.

ઉમંગ રાખી રોજ નવું નવું શીખવું.

૧ રાા રાા	૧૧ રાા રાા	૧ રાાપરા	૩૧ રાા રાા	૪૧ રાા ૧૦રાા
૨ રાા ૫	૧૨ રાા ૩૦	૨૨ રાાપપ	૩૨ રાા ૮૦	૪૨ રાા ૧૦૫
૩ રાા ૭ા	૧૩ રાા ૩રાા	૨૩ રાાપળા	૩૩ રાા ૮રાા	૪૩ રાા ૧૦ળા
૪ રાા ૧૦	૧૪ રાા ૩૫	૨૪ રાા ૬૦	૩૪ રાા ૮૫	૪૪ રાા ૧૧૦
૫ રાા ૧રાા	૧૫ રાા ૩ળા	૨૫ રાા ૬રાા	૩૫ રાા ૮ળા	૪૫ રાા ૧૧રાા
૬ રાા ૧૫	૧૬ રાા ૪૦	૨૬ રાા ૬૫	૩૬ રાા ૯૦	૪૬ રાા ૧૧૫
૭ રાા ૧ળા	૧૭ રાા ૪રાા	૨૭ રાા ૬ળા	૩૭ રાા ૯રાા	૪૭ રાા ૧૧ળા
૮ રાા ૨૦	૧૮ રાા ૪૫	૨૮ રાા ૭૦	૩૮ રાા ૯૫	૪૮ રાા ૧૨૦
૯ રાા ૨રાા	૧૯ રાા ૪ળા	૨૯ રાા ૭રાા	૩૯ રાા ૯ળા	૪૯ રાા ૧૨રાા
૧૦ રાા ૨૫	૨૦ રાા ૫૦	૩૦ રાા ૭૫	૪૦ રાા ૧૦૦	૫૦ રાા ૧૨૫

આપેલા પાઠ હુમેશાં સંભાળી જવા.

૫૧ રાા ૧૨ળા	૬૧ રાા ૧૫રાા	૭૧ રાા ૧૭ળા	૮૧ રાા ૨૦રાા	૯૧ રાા ૨૨ળા
૫૨ રાા ૧૨૦	૬૨ રાા ૧૫૫	૭૨ રાા ૧૮૦	૮૨ રાા ૨૦૫	૯૨ રાા ૨૩૦
૫૩ રાા ૧૨રાા	૬૩ રાા ૧૫ળા	૭૩ રાા ૧૮રાા	૮૩ રાા ૨૦ળા	૯૩ રાા ૨૩રાા
૫૪ રાા ૧૩૫	૬૪ રાા ૧૬૦	૭૪ રાા ૧૮૫	૮૪ રાા ૨૧૦	૯૪ રાા ૨૩૫
૫૫ રાા ૧૩ળા	૬૫ રાા ૧૬રાા	૭૫ રાા ૧૮ળા	૮૫ રાા ૨૧રાા	૯૫ રાા ૨૩ળા
૫૬ રાા ૧૪૦	૬૬ રાા ૧૬૫	૭૬ રાા ૧૯૦	૮૬ રાા ૨૧૫	૯૬ રાા ૨૪૦
૫૭ રાા ૧૪રાા	૬૭ રાા ૧૬ળા	૭૭ રાા ૧૯રાા	૮૭ રાા ૨૧ળા	૯૭ રાા ૨૪રાા
૫૮ રાા ૧૪૫	૬૮ રાા ૧૭૦	૭૮ રાા ૧૯૫	૮૮ રાા ૨૨૦	૯૮ રાા ૨૪૫
૫૯ રાા ૧૪ળા	૬૯ રાા ૧૭રાા	૭૯ રાા ૧૯ળા	૮૯ રાા ૨૨રાા	૯૯ રાા ૨૪ળા
૬૦ રાા ૧૫૦	૭૦ રાા ૧૭૫	૮૦ રાા ૨૦૦	૯૦ રાા ૨૨૫	૧૦૦ રાા ૨૫૦

ધરેણું પહેરવા નહિ, પણ સારાં આચરણ રાખવાં.

અલણી ાણાની ધાત.

૩ પાછનો	૧ પૈસો
૨ અધેલે	૧ પૈસો
૨ પૈસાનો	૧ ઢાંધુ
૩ પૈસાનો	૧ ટકો
૪ પૈસાનો	૧ આનો
૮ પૈસાના	૨ આના
૧૬ પૈસાના	૪ આના
૩૨ પૈસાના	૮ આના
૪૮ પૈસાના	૧૨ આના
૬૪ પૈસાનો	૧ રૂપિયો
૧ આનાના	૪ પૈસા
૨ આનાના	૮ પૈસા
૪ આનાના	૧૬ પૈસા
૮ આનાના	૩૨ પૈસા
૧૨ આનાના	૪૮ પૈસા
૧૬ આનાના	૬૪ પૈસા
૧ પૈસાની	૩ પાછ
૨ પૈસાની	૬ પાછ
૩ પૈસાની	૯ પાછ
૪ પૈસાની	૧૨ પાછ
૪૨ પાછના	૪ પૈસા
૯ પાછના	૩ પૈસા
૬ પાછના	૨ પૈસા
૩ પાછનો	૧ પૈસો

૪ પૈસાનો	૧ આનો
૨ આનાની	૧ બેઆની
૪ આનાની	૧ પાવડી
૮ આનાનો	૧ અરધો
૧૨ આનાનો	૦૧૧ રૂપિયો
૧૬ આનાનો	૧ રૂપિયો
૧ રૂપિયાના	અરધા ૨
૧ રૂપીઆના	પાવડા ૪
૧ રૂપીઆની	બેઆની ૮
૧ રૂપીઆની	એકઆની ૧૬
૧ રૂપીઆના	ઢાંધુ ૩૨
૨ અરધાનો	૧ રૂપિયો
૪ પાવડાનો	૧ રૂપિયો
૮ બેઆનીનો	૧ રૂપિયો
૧૬ આનીનો	૧ રૂપિયો
૧ રૂપિયાની	૧૯૨ પાછ
૦૧ રૂપિયાની	૬૬ પાછ
૦૧ રૂપિયાની	૪૮ પાછ
બે આનાની	૨૪ પાછ
એક આનાની	૧૨ પાછ
૧ રૂપીઆનાપૈસા	૬૪
૦૧ રૂપીઆનાપૈસા	૩૨
૦૧ રૂપીઆનાપૈસા	૧૬

મોઢે ગણવાના હિસાબ.

(૧) એક પેટીમાંથી ૧૯૨ પાઈ, ૧૨૮ અધેલા, ૩૨ ઢબુ ૬૪ પૈસા, ૧૬ એકઆની, ૮ બેઆની, ૪ પાવલી, અને ૨ અડધા નીકળ્યા. ત્યારે કૂલ નાણું કેટલું હશે ?

(૨) ૧૬ કુતરાઓમાં ૬૪ પૈસાના ડાળીઆ ખવરાવ્યા, તે દરેકને કેટલી કિંમતના ખવરાવ્યા ?

(૩) ૦૮ રૂપિયાના ખોર ૬૪ છોકરાઓમાં વહેંચ્યા, તે દરેકને કેટલી કિંમતના આપ્યા ?

(૪) ૧૦૦ વિદ્યાર્થીઓમાં ૫૦ રૂપિયા ઇનામના આપ્યા, તે દરેકને ભાગ શું આવ્યું ?

(૫) ૨૦ રૂપિયાનું દૂધ ૮૦ ગાયોમાં પાચું, તે દરેક ગાયને કેટલી કિંમતનું પાચું ?

(૬) ૨૦૦ ગરીબોમાં ૨૫ રૂપિયા વહેંચ્યા, તે દરેકને શું આવ્યું ?

(૭) ૨ પૈસાનું ૧ કવર મળે છે, તે ૧૦૦ કવરનું શું બેસે ?

(૮) ૧ પૈસાનું ૧ ક્યાડ આવે છે, તે ૧૦ રૂપિયાના કેટલા ક્યાડ આવે ?

(૯) ૧ રૂપિયો ૬૪ છોકરાઓમાં વહેંચ્યો, તે દરેકને શું આવ્યું ?

(૧૦) ૧૯૨ પાઈ ૮ વર્ગમાં વહેંચી, તે દરેક વર્ગમાં કેટલી આવી ?

(૧૧) ૧૦૦ પાવલા ૨૫ છોકરામાં દબાવે, તે દરેકને શું આવે ?

(૧૨) ૬૪ અડધા ૩૨ છોકરામાં દીધા, તે કેટલા રૂપિયા બચ્યા ?

(૧૩) ૧૦૦ રૂપિયાના દોર લીધાં. તેમાં ૩૦ ની ૧ ગાય, ૨૦ રૂપિયાનો ૧ બળદ લીધો, ત્યારે બેંસ કેટલા રૂપિયાની લીધો ?

(૧૪) અઢેક પાઈ દરેક છોકરાને આપતાં ૧ રૂપિયો થયો, તે કેટલા છોકરાઓમાં અપાઈ હશે ?

સંખ્યા પરિમાણ.

સવળી.

અવળી.

એકમ.....	૧૬૨૧૬૭૪૨.....	૧૦૦૦૦
દશક.....	૧૦૬૭૪૨.....	૧૦૦૦
સો.....	૧૦૦૬૭૪૨.....	૧૦૦
હજાર.....	૧૦૦૦૬૭૪.....	૧૦
દશહજાર.....	૧૦૦૦૦૬૭.....	૧

આવી ગયેલા આંકોનું મુખ ગણિત.

- (૧) ૧ માણસને ૨ હાથ, તો ૨૩ માણસને કેટલા હાથ ?
- (૨) ૧ ગાયના ૪ પગ, તો ૧૬ ગાયના કેટલા પગ ?
- (૩) ૧ માણસના હાથ પગના મળીને ૧૦ આંગળાં, તો ૨૬ માણસના કેટલા ?

માણસના કેટલા ?

(૪) ૨૬૧ કેરીઓ ૨૯ છોકરાઓમાં વહેંચી, તો દરેકને ભાગ કેટલી આવે ?

(૫) ૧ ગાયના ૨૦ રૂપિયા ખેસે છે, તો ૨૦૦ રૂપિયામાં કેટલી ગાયો આવશે ?

(૬) ૨૫ રૂપિયા ૨૫૦ ગરીબોમાં વહેંચાએ, તો દરેકને ભાગ શું આવે ?

(૭) એક શાહુકાર રોજ ૨૧૧ રૂપિયા ધર્માંદામાં વાપરે છે. તો ૩, ૬, ૯, અને ૧૨ મહિનાનું કેટલું વાપરતા હશે ?

(૮) દીવાન સાહેબે ૧૦૦ રૂપિયાના કપડાં ૪૦ છોકરાઓમાં વહેંચ્યા, તો દરેકને કેટલા રૂપિયાના આવ્યા હશે ?

(૯) ૧ ઘોડાને ગોળની ચંદીમાં ૦૧ રૂપિયાનો બાજરો, ૦૧ રૂપિયાના મઠને ૦૧ રૂપિયાના ચણા જોઈએ છીએ, તો ૧૦૦ ઘોડાને કેટલી ચંદી જોતી હશે ?

(૧૦) એક જનમાં ૮૦ બળદો વચ્ચે ૧૨૦ રૂપિયાનાકપાસીઆ ખવરાવ્યા, તો દરેક બળદને કેટલા રૂપિયાના ખવરાવ્યા હશે?

(૧૧) એક પાંજરાપોળમાં ૧૫૦ રૂપિયાની જર ૧૦૦ પક્ષીઓમાં વાપરી, તો દરેક પક્ષીમાં કેટલી જોઈ હશે ?

(૧૩) ગુજરાતી નિશાળમાં પહેલા ક્લાસની ફી. ૧ આના છે, અને વિદ્યાર્થીઓ ૧૫૦ છે. બીજાની ૨ આના અને વિદ્યાર્થીઓ ૮૦ છે. ત્રીજાની ૩ આના ને વિદ્યાર્થીઓ ૬૦ છે. ચોથાની ૪ આના ને વિદ્યાર્થીઓ ૫૦ છે, પાંચમાની ૫ આના ને વિદ્યાર્થીઓ ૪૦ છે. છઠ્ઠાની ૬ આનાને વિદ્યાર્થીઓ ૨૦ છે. સાતમાની ૭ આનાને વિદ્યાર્થીઓ ૫ છે, તો દરેક વિદ્યાર્થીઓની મળીને કેટલી ફી આવે ?

(૧૪) ગરીબોમાં ૧૧૧ રૂપિયો આપતાં ૧૩૦૧૧ રૂપિયા જોયા, તો કેટલા ગરીબોને આપ્યા હશે ?

(૧૫) એક હુશિયાર વિદ્યાર્થીને દાકતર સાહેબે ૧૬૧૧ રૂપિયાનું અનાજ, ૧૫ રૂપિયાના પુસ્તકો, ૨૨૧૧ રૂપિયાના કપડા, ૩૧૧૧ રૂપિયાનું ઘી, ૧૦૧૧ રૂપિયાના વાસણ, ૨૧૧ રૂપિયાની સાકર, અને ૧૧૧ રૂપિયા રોકડા આપ્યા; તો બધું મળીને કેટલું અપાવ્યું હશે ?

(૧૬) એક શેઠે ૩૦૦ રૂપિયાના વાસણનું લહાણું ૨૦૦ ઘરોમાં કર્યું, તો એક ઘર વાળાને કેટલી કિમતનું આપ્યું હશે.

(૧૭) ૧૯૮ કેળાં ૨૨ વિદ્યાર્થીઓમાં દીધા, તો દરેકને કેટલા આપ્યા ?

(૧૮) ૪૦૦ પેનો છે. દરેકને બે આપીએ, તો કેટલા છોકરાઓને આપી શકાય ?

(૧૯) ૮૭ દાડમ છે. દરેકને ૩ ત્રણ આપતાં કેટલા જણને આપી શકાય ?

(૨૦) એક લખોટાના ચોકઠામાં લોઢાના સરીઆની ૧૦ હારોમાં બધા મળી ૬૦૦ લખોટા છે. તો દરેક સરીઆમાં કેટલા લખોટા હશે ?

(૨૧) એક રથારીને ત્યાં બકરાનાં ૫ ટોળાં છે. પહેલા ટોળામાં ૧ દસકાં બકરાં છે, બીજામાં ૨ દસકા. ત્રીજામાં ૩ દસકા, ચોથામાં ૪ દસકા અને પાંચમાં ૫ દસકા બકરાં છે. ત્યારે બધા મળીને કેટલાં બકરાં હશે ?

(૨૨) એક નગરશેઠે ૨૦૦૦૦ શ્રીફળ લહાણી કરવા માટે આપ્યા. તેમાંથી ૬૦૦ શ્રીફળ હાથસ્કુલમાં, ૩૪૫૦ શ્રીફળ કન્યાશાળામાં અને ૭૦૦ શ્રીફળ તાલુકા સ્કુલમાં વહેંચ્યા; તો બાંચ સ્કુલમાં કેટલા શ્રીફળ વહેંચ્યા હશે ?

(૨૩) ઠાકોર સાહેબે ૩૦૦ રૂપિયાની ચોપડીઓ, ૧૬૦ રૂપિયાની ટોપીઓ, ૧૫૦ રૂપિયાની સ્લેટો, ૧૬૦ રૂપિયાની ઘોતલીઓ, અને ૧૦૦ રૂપિયાના ઝબલાં એ પ્રમાણે નિશાળોમાં ઇનામ વહેંચ્યું, તો બધું મળીને કેટલા રૂપિયાનું ઇનામ વહેંચ્યું હશે ?

(૨૪) માસ્તર સાહેબે અથાણું કરવા માટે ૪૦૦ લીંબુ મંગાવ્યા. તેમાંથી ૪ દસકા તેમની બેનને દીધા, ૫ દસકા તેમના ભાઈને દીધા, ૩ દસકા દાકતરને મોકલાવ્યા; અને ૨ દસકાં તેમની ફઠ્યાને આપ્યા; તો તેમના પાસે કેટલા લીંબુ રહ્યા ?

(૨૫) એક કુંભારે માટીના ૫ ચકલા, ૨૦ પોપટ, ૧૫ મોર ૨૫ કબુતર, ૧૮ ઉંદર, ૧૨ કુકડા, ૯ ખીસકોલી, ૫૦ ખડીઆ, ૩૦ રકાખીઓ, ૪૦ કેરીઓ, ૩૫ કેળાં, ૧૪ રીંગણા, ૧૧ મરમાં અને ૧૬ સોગઠાં બનાવી એક શાહુકારને ભેટ આપ્યાં. શાહુકારે

ખુશી થઇ રૂપિયા ૩૦૦ કુંભારને ઇનામ આપ્યા, તો દરેક નંગનું કુંભારને શું આપ્યું હશે ?

(૨૬) મામલતદાર સાહેબે શેરડીના સાંઠાની કન્યાશાળામાં લટાણી કરી. કન્યાશાળામાં ૩ ક્લાસ છે. પહેલા ક્લાસમાં ૧૫ કન્યાઓ છે. તેથી બમણી બીજા ક્લાસમાં છે. તેથી ૩ ગણી ત્રીજા ક્લાસમાં છે. તો કુલ કન્યાઓ કેટલી અને કુલ સાંઠાઓ કેટલા ?

(૨૭) એક મોટા સરકસમાં ૧ હાથી, ૧ સિંહ, ૨ કુતરા, ૩ ઘોડા, ૨ દીપડા, ૪ વાંદરા, ૧ શિયાળ, ૧ વરૂ, ૧ લોકડી, ૧ નોળાઓ, ૧ ખચ્ચર, ૧ બિલાડી, ૧ કુકડો, અને ૫ મલ છે. તે બધાનું મળીને રાજનું ખર્ચ ૬૨૧૧ રૂપિયા થાય છે. તો દરેકનું જીવું જીવું ખર્ચ કેટલું ?

(૨૮) જમાદાર સાહેબને ત્યાં નિવાહ હોવાથી કંસારાને ત્યાંથી ૨૦૦ થાળીઓ, ૧૫૦ વાટકા, ૧૫૦ રકાખીઓ, ૪૦ તપેલા, ૩૦ ચમચા ૧૬૦ પ્યાલા, ૭૫ તાસ, ૨૫ ગાગરો, ૧૫ પીતળની ગોળાઓ, અને ૪૦ ખુમચા લાવ્યા. તો બધાં મળી કેટલાં વાસણો હશે ?

(૨૯) દિવાળીના તહેવારમાં ફાજદાર સાહેબે સિપાઇઓની પલટણ બોલાવી, ત્યારે ૨૫ સિપાઇઓની એક દાર ગોઠવી. એ પ્રમાણે એવી ૧૨ દારોમાં કેટલા સિપાઇઓ હશે ?

(૩૦) એક ટેબલમાં ૧૨ ખાનાં છે. પહેલા ખાનામાં ૧૬ એ-કઆનીઓ, બીજાખાનામાં ૮ એ આનીઓ, ત્રીજામાં ૪ પાવલી, ચોથામાં ૨ અરધા, પાંચમાં ૧૬ પૈસા, છઠ્ઠામાં ૩૨ પૈસા, સાતમાં ૪૮ પૈસા, આઠમાં ૬૪ પૈસા, નવમાં ૯૬ પાઇ, દસમાં ૧૯૨ પાઇ, અગીયારમાં ૧૨૮ અધેલાં, અને બારમાં ૩૨ ઢબુ છે. તો બધાં ખાનામાં મળીને કુલ નાણું કેટલું હશે ?

પદાર્થ પાઠ.

પાણી વિષે.

સાવન—પાણી, દુધ, ગુલાબનું ફુલ, ખાંડ, મીઠું, ચાક, ખાલો, લાલ, પીળો, લીલો. ગુલાબી, ને વાદળ રંગ વગેરે.

છોકરાઓ, બોલો ? આ લોટામાં શું છે ? પાણી છે.

એનો રંગ કેવો દેખાય છે ? ધોળો.

મશનો રંગ કેવો છે ? કાળો. કહો ? વનસ્પતિનો રંગ કેવો છે ? લીલો. રૂપાનો ને રૂનો રંગ કેવો છે ? ધોળો.

ત્યારે દુધ અને દહીનો રંગ કેવો છે ? ધોળો.

પાણી, એ દુધ, દહી અને રૂ જેવા ધોળા રંગનું દેખાય છે ના. ત્યારે બોલો ? પાણી કેવું દેખાય છે. ? રંગ વગરનું.

હ્યો, આ પાણીમાં જુદા જુદા રંગો નાંખો. આતો રાતું, પીળું, લીલું, ને વાદળી રંગનું પાણી દેખાય છે. સાથી દેખાય છે? પાણીમાં જુદા જુદા રંગો નાંખવાથી જુદા જુદા રંગનું પાણી દેખાય છે. ત્યારે એકલું પાણી કેવા રંગનું દેખાય? રંગ વગરનું દેખાય. રંગ વગરનું શા કારણથી દેખાય? એકલા પાણીનો કોઈ પણ રંગ જણાતો નથી માટે.

જુઓ, આ દુધથી બરેલો ખાલો છે, અને આ પાણીથી બરેલો ખાલો છે. હવે બંને ખાલામાં તમે પૈસો નાંખો. પાણીવાળા ખાલામાં પૈસો દેખાય છે, પણ દુધવાળા ખાલામાં પૈસો દેખાતો નથી.

દુધમાં પૈસો શામાટે દેખાતો નથી ? દુધમાં આરપાર દેખાતું નથી માટે.

તમે કાચના ખાલામાં પાણી નાંખીને જુઓ ? પાણી દેખાય છે. હવે દુધ અને પૈસો નાંખીને જુઓ ? દુધ અને પૈસો દેખાય છે.

પાણી, દુધ અને પૈસો શાથી દેખાય છે ? કાચમાં આર-પાર જોવાય છે માટે.

આરપાર શેમાં દેખાય છે ? પાણીમાં અને કાચમાં.

આરપાર દેખાય છે તે કયો ગુણ કહેવાય ? આરપાર દેખાય તેવો છોકરાઓ, આ ગુલાબનું ફુલ, કેવડા અને કપુર સુંધો ? આ બધાને સુંધવાથી સારી ગંધ આવે છે.

ચામડું સુંધો ? ખરાબ ગંધ આવે છે.

હવે પાણીને સુંધો ? પાણીમાંથી ગંધ આવતી નથી. ગંધ આવે એ કેવું કહેવાય ? ગંધવાળું કહેવાય.

પાણી કેવું કહેવાય ? ગંધ વગરનું. ગંધ વગરનું કેમ કહેવાય ? પાણીમાં ગંધ આવતી નથી માટે.

હ્યો, પાણીથી ભરેલો પ્યાલો વાંકો વાળો ? આતો દુધની પેઠે પાણીનો રેલો ચાલે ન,

રેલો કેની તરફ ચાલે છે ? ઢળતી જગા તરફ.

હવે રેતી ભરેલો પ્યાલો વાંકો વાળો ? રેતીની ધાર થાય છે, પણ પાણીની પેઠે રેલો ચાલતો નથી.

ખાત્તામાં માટી ને કાચનો ભુકો ભરી દોળા નાંખો ? આતો ઢગલા થયા, પણ પાણીની પેઠે રેલો ચાલતો નથી.

કંઈ ચીજનો રેલો ચાલે છે ? પાણી, દુધ, છાશ, તેલ, ઉનું ઘી, ગ્યાસલેટ, રશનાઈ, તરપીટન વગેરે પ્રવાહી ચીજોનો રેલો ચાલે છે.

કંઈ ચીજનો રેલો ચાલતો નથી ? ખાંડ, રેતી, ચાક, પેન, પથરા, રલેટ વગેરે નક્કર ચીજોનો રેલો ચાલતો નથી.

રેલો ચાલે તે શું કહેવાય ? પ્રવાહી કહેવાય.

રેલો ન ચાલે તે શું કહેવાય ? ધન કહેવાય.

પાણી કેવું કહેવાય ? પ્રવાહી.

પ્રવાહી પદાર્થો શેમાં રહે ? વાસણોમાં.

તમે સાકર નાંખેલું પાણી ચાખો ? ગળ્યું લાગે છે.

આંખલી નાંખેલું ચાખો ? ખાટું લાગે છે.

મીઠું નાંખેલું ચાખો ? ખારું લાગે છે.

કરીઆતું નાંખેલું ચાખો ? કડવું લાગે છે.

તીખા, લવીંગ, તજ, ને સુંઠથી ઉકાળેલું પાણી ચાખો ?
તીખું લાગે છે.

શા કારણથી ગળ્યું, ખારું, કડવું, ખાટું ને તીખું લાગે છે ?
જીભ જીદા સ્વાદની ચીજો પાણીમાં નાંખી છે માટે.

એકલું પાણી ચાખો, તેનો સ્વાદ કેવો લાગે છે ?

એકલા પાણીનો કાંઈ પણ સ્વાદ લાગતો નથી.

કેમ સ્વાદ લાગતો નથી ? પાણી સ્વાદ વગરનું છે માટે.

હ્યો, પાણીમાં ખાંડ, મીઠું ને માટી જીદી જીદી નાંખો ?

આ તો ત્રણે ચીજો પાણીમાં ઓગળી ગઈ.

શા કારણથી ઓગળી ગઈ ? પાણી પોતાનામાં વસ્તુને
ઓગાળનાર છે માટે.

પાણીના ગુણ—રંગ, સ્વાદ અને વાસ વગરનું, પ્રવાહી,
આરપાર દેખાય તેવું, પોતાનામાં વસ્તુને ઓગાળનાર, પ્રા-
ણી અને વનસ્પતિને ઉપયોગનું ને ફાયદાકારી છે.

પાણી ક્યાં હોય છે ? તળાવ, કુવા, નદી, વાવ વગેરેમાં હોય છે.

ઉપયોગ—પાણી પીવાના, રાંધવાના, નહાવાના, લુગડાં
ધોવાના, આગ ઓલવવાના, રસ્તાપર છંટકાવ કરવાના, ને
વનસ્પતિને ઉગારવાના વગેરે ધણાજ કામમાં આવે છે.

ઊકરાઓ, ખરાય ગંધવાળું પાણી પીવું નહિ. પણ સ્વાદ

વાસ ને રંગ વગરનું ચોકળું પાણી પીવું.

વિશેષ—પાણીની કાંઈ પણ કિંમત બેસતી નથી, પણ તે કેટલું બધું ઉપયોગી છે? અનાજ વિના થોડા દહાડા ચાલે છે, પણ પાણી વિના ચાલતું નથી.

કાચ વિષે.

સાધન—કાચનો ચાલો, ગોળો, જુદા જુદા રંગના કાચના કટકા, ચાક, સ્લેટ, પીતળનો ચાલો, રેશમી કપડાં, પાણી, દુધ વગેરે.

આપણે કાચની પછવાડે રાતો, પીળો, લીલો, ઘોળો, કાળો, નારંગીઓ, વાદળો, જાંબુઓ વગેરે જુદા જુદા રંગોના કાગળો મૂકીશું. તો તેવા રંગનો કાચ દેખાશે, પણ તે કાગળો લઈ લેશું તો કાચના ણિલકુલ રંગ જણાશે નહિ. માટે પાણીની પેઠે કાચ પણ રંગ વગરનો છે.

જેમ પાણીમાં જેવા રંગો નાંખીએ, તેવા રંગનું પાણી દેખાય છે, તેમ કાચ બનાવતી વેળા જુદા જુદા રંગો નાંખવાથી જુદા જુદા રંગનો કાચ બને છે.

તમે ગિલોરી કાચને આંખ આડો રાખીને જુઓ. વાહ ! આ તો લાલ, લીલો, પીળો, ઘોળો, વાદળો, નારંગીઓ અને જાંબુઓ રંગ દેખાય છે.

તમે રેશમી કપડાં અને મખમલ ઉપર હાથ ફેરવો. બંને લીસા લાગે છે. સ્લેટ ઉપર હાથ ફેરવો. લીસી લાગતી નથી.

રેશમ અને પીઠા ઉપર હાથ ફેરવો. સુંવાળું લાગે છે. હવે કાચના ગોળા ઉપર હાથ ફેરવો. લીસો લાગે છે.

છોકરાઓ, કાચ કેવો છે ? લીસો છે.

લીસી ચીજો કઈ કઈ છે ? રેશમ, મખમલ, બનાત, પીઠા, આરસપહાણ, કાગળ, રબ્બરના દડા, ર, નેતર, અખરખ વગેરે.

રૂપિયાને અને કાચને તડકે રાખીએ તો? ચળક ચળક થાય છે, ત્યારે કહેા, કાચ ફેવો છે? ચળકતો છે.

કાચના પ્યાલામાં પાણી અને દુધ નાંખીને જુઓ ? બનેદેખાયછે. ચાક નાંખીને જુઓ ? ચાક દેખાય છે.

પીતળના પ્યાલામાં પાણી, દુધ ને ચાક જુદા જુદા નાંખીને જુઓ ? એકે ચીજે દેખાતી નથી,

આંખ આડો કાચ રાખી જુઓ ? જુદાજુદા પ્યાલાદેખાય છે, પણ અંદરની ચીજે દેખાતી નથી. શા કારણથી દેખાતી નથી ?

પીતળના પ્યાલામાં આરપાર દેખાતું નથી માટે.

સ્લેટમાં લખીને તેના ઉપર કારો કાગળ નાંખી વાંચો?

વંચાતું નથી. શા કારણથી વંચાતું નથી ?

કાચનાં પેઠે કાગળમાં આરપાર જણાતું નથી માટે.

આરપાર ન દેખાય તે કેવું કહેવાય ? અપારદર્શક કહેવાય.

આરપાર દેખાય તે કેવું કહેવાય ? પારદર્શક કહેવાય.

શેમાં આરપાર દેખાતું નથી ? સ્લેટ, લુગડું, કાગળ, વિગેરે ઘણી ચીજોમાં આરપાર (સોંસરમોંસર) દેખાતું નથી.

આરપાર શેમાં દેખાય છે ? પાણીમાં, કાચમાંને અખરખમાં પણ દેખાય છે.

કાચને ભોંચે પછાડીએ તો? પછાડવાથી કાચ ભાંગી જાયછે.

પૈસાને પછાડીએ તો ? નથી ભાંગતો. શા કારણથી પૈસો નથી ભાંગતો ? કાચ ખરડ છે, અને પૈસો ખરડ નથી માટે.

કાચ, પતાસું, પેન અને પાટીને પછાડો? તે બધાં ખરડ હોવાથી ઝટ ભાંગી જાય છે.

કઈ ચીજો ઝટ ભંગાતી નથી ? પાંજો, લોહું, લાકડું.
ઝટ ભાંગે નહિ એ કેવું કહેવાય ? નક્કર કહેવાય.

કાચ કેવો કહેવાય ? ખરડ કહેવાય.

કેમ ? કાચને પછાડવાથી ઝટ ભાંગી જાય છે માટે.

કઈચીજોખરડ છે ? કાચ, માટીનાવાસણો, પેન, સ્લેટ, પતાસું

કાચના ગુણ—લીસો, કઠણ, આરપાર દેખાય તેવો,
ખરડ, રંગ વગરનો, ચળકતો અને ઉપયોગી છે.

ઉપયોગ—કાચની શીશીઓ, સીસા, ખાસા, ચરમા, હાંડીઓ,
ઝોળા, ફાનસ, ઝુમર, દર્પણ, તખ્તા, ચીમનીઓ, પીચકારી, તરેહ
વાર બંગડીઓ, વગેરે ઘણી ચીજો બને છે- વળી કાચને બારી
બારણામાં પણ જડે છે. એ રીતે કાચ ઘણા કામમાં આવે છે.

તમે જાણ્યું હશે, કે કાચ ખરડ હોવાથી ઝટ પુટી જાય છે.
તેટલા માટે તેને ઘણીજ સંભાળથી સાચવી રાખવામાં આવે છે.

માટીનું વાસણ.

સાધન—પાણી, માટીનો મોરીઓ, વાદળી, નેતર, કાચનો
ખાલો, લાકડું, બ્લોટીંગ, ચામડું વગેરે.

તમે માટીના મોરીઆમાં અને કાચના ખાલામાં ચાક
ભરો. હવે તે બંનેને બહારથી જુઓ ? કાચમાંથી ચાક દેખી શ-
કાય છે, પણ મોરીઆમાંથી ચાક દેખી શકાતો નથી.

કેમ દેખી શકાતો નથી ? કાચ પારદર્શક છે, અને માટીનું,
વાસણ અપારદર્શક છે માટે.

માટીના કોરા વાસણમાં પાણી રેડો ? પાણી પી ગયું.

વાસણ નીચેની જમીન જુઓ ? જમીન ભીની થયેલી છે. શાથી ભીની થયેલી છે ? ખખર નથી.

જુઓ, માટીના વાસણોમાં એવાં ઝીણાં કાણાં હોય છે, કે તે કાણા આપણે દેખી શકતા નથી. પણ પાણી ભરવાથી તે ઝીણાં કાણા વાટે બહાર જમે છે, એટલે જમીન ભીની થાય છે. તેથી માટીના વાસણો છિદ્રાળુ ગુણવાળા કહેવાય છે.

માટીના વાસણમાં પાણી શાથી ચુસાઈ જાય છે ? માટીના વાસણો છિદ્રાળુ છે માટે. માટી કેવી છે ? છિદ્રાળુ છે.

છિદ્રાળુ એટલે શું ? જેમાં દેખાય નહિ, તેના ઝીણાં કાણાં હોય તે.

નેતરના કટકાને પાણીમાં બોળી ચૂસો ? પાણી મોમાં આવે છે. વાદળીને પાણીમાં નાંખો ? પાણી ચુસી લીધું.

શાહીયા લખેલા કાગળ ઉપર બ્લોટીંગ દાખો ? શાહી ચુસી જાય છે. શા કારણથી ? આ બધી ચીજો છિદ્રાળુ છે માટે કાચ અને લાકડાને પાણીમાં નાંખો ? પાણી ચુસતાં નથી. કેમ ? તે છિદ્રાળુ નથી માટે.

છિદ્રાળુ ચીજો કંઈ કંઈ છે ? ગરણું, વાદળી, બ્લોટીંગ કાગળ, માટી, નેતર, જરનો રોટલો, ભુખરવો પાણો, ઈંટ વગેરે.

છોકરાઓ. આપણી ચામડીમાં પણ ઝીણાં છિદ્રો વણાઈ હોય છે. તે છિદ્રો વાટે પરસેવો બહાર નીકળે છે.

હો, આ દડાને દાખો ? પોચો છે. નળિયાને દાખો ? કઠણ લાગે છે. માટીના વાસણો કેવાં છે ? કઠણ છે.

તમે મોરીઓ, ચામડું ને લાકડાને ઉંચેથી પડતાં મૂકો ? મોરીઓ પુટી ગયો, પણ બાંદળ ચીજો ભાંગી નહિ.

કઈ ચીજ પડતાં ભાંગી જાય છે ? કાગળ, પત્તાસું, પેન, સ્લેટ વગેરે.

ત્યારે માટીનું વાસણ કેવું છે ? ખરડ છે.

ગુણ—માટીનાં વાસણ છિદ્રાળુ, ખરડ, કંઠણ, પાર દર્શક, ટકારો મારતા અવાજ કરે તેવું અને ઉપયોગી છે.

માટીના આકારો કેવા થાય છે ? તે ચીકણી હોવાથી તેના જેવા આકારો કરવા હોય, તેવા આકારો થઈ શકે છે.

માટીના વાસણો શી રીતે બનાવે છે ? માટીમાં પાણી રેડી મારો કરી ખુબ ખુદે છે. પછી જેવું વાસણ કરવું હોય તેટલો માટીના લોદો લઈ ચાક બીપર મૂકી કાચો ઘાટ કરે છે. પછી કુંભાર લોદો માટીના વાસણ ધડવાનું ઓળર લઈ પાકો ઘાટ બનાવે છે.

કાચાં વાસણો વાપરી શકાય ? ના.

શા માટે વાપરી ન શકાય ? કાચાં છે માટે ભાંગી જાય.

વાસણો કયારે વાપરી શકાય ? બઢીમાં પકવે ત્યારે.

ન પકવે તો ? કાચાં હોવાથી તરત ભાંગી જાય.

માટીના કયા કયા વાસણો થાય છે ? મોરીઓ, માટલા, ગાળા, કથરોટ, તાવડી, બતક, ચંચુ, રામપાતર, કોડીઆ હાંદલા, ઢોણાં, કુંજો, બરણી, વાડકા વગેરે ધણાંજ થાય છે.

ઉપયોગ—માટીના વાસણો અનાજ ભરવાના, રાંધવાના અને પાણી ભરવાના વગેરે ધણાંજ ઉપયોગમાં આવે છે. માટીના વાસણો કાચની પેઠે ઝટ પુટે તેવા હોવાથી સાચવવાની જરૂર પડે છે.

આપણા દેશના કુંભારો હાલ જે માટીના વાસણો બાંધી સમજને લીધે કાળાં અને નઠારાં બનાવે છે. પરંતુ જે તેઓ ધોળી માટીમાં બાળેલા ચક્રમકનો બૂંદો નાંખી સફાઈથી

ખુબ મસજો અને પકવ્યા પહેલાં વાસણના કાચા ઘાટને મીઠાના પાણામાં ઘોળી પકવે, તો ધણાજ સુંદર, સફાઈદાર અને ચઠકતાં વાસણો બનાવી શકે.

રેતી અને માટી વિષે.

સાધન—પાણી, જુદા જુદા રંગની રેતી અને માટી.

રેતી—એ ચક્રમક જેવા પથરા ઉપર વરસાદ અને હવાની અસર લાગવાથી તે ધસાઈને તેની રેતી બને છે. અને માટી એ સ્વેદ જેવા પથરા ઉપર વરસાદ અને હવાની અસર લાગવાથી તે ધસાઈને માટી બને છે.

રેતીના ઢગલામાં પાણી નાંખો ? રેતી છિદ્રાળુ હોવાથી પાણી ચુસાઈ ગયું.

રેતીના લોદો બને છે. પણ તેને જરાક અડવાથી ભાંગી જાય છે. કારણ કે રેતીમાં ચીકાશ ન હોવાથી માટીની પેઠે તેના ચીકણા લોદો થતો નથી.

રેતીના ગુણ—જુદા જુદા રંગની, કરકરી, તેના ઘાકડા હોય તો પેચું લાગે તેવી, ઉંચેથી રેડતાં ધાર થાય તેવી, પીગળે નહિ તેવી, વજનમાં ભારે, નાખા નાખા કણ જેવી મુઠીમાંથી સરી જાય તેવી, લીસી, શોષક અને ઉપયોગી છે.

માટી—કાળી, રાતી (ગેર) ઘોળી અને પીળી એમ ત્રણ જાતની હોય છે. તે જમીનમાંથી ખોદી કાઢવામાં આવે છે. ખેરાંઓ અને કુંભાર લોકો ગામની બહાર ન્યાં માટીની ખાણો હોય છે ત્યાંથી ખોદી લાવે છે.

મીઠાને અને માટીને પાણીમાં નાંખીશું, તો મીઠું પાણીમાં ઝટ બળી જશે. પણ મીઠાની પેઠે માટી પાણીમાં ઝટ બળી જશે નહિ.

સુકી માટી કઠણ અને પછાડવાથી ઝટ ભાંગી જાય તેવી છે, અને ભીની માટી નરમ, ચીકણી અને પોચી છે.

માટીનું ઢેકું પાણીમાં નાંખો ? માટી છિદ્રાણુ હોવાથી પાણી સુસી મરું.

માટી—રંગે રાતી, કાળી, પીળી અને ઘોળી છે, તેમ રેતી—ઘોળા, કાળી અને રાતી છે.

માટી—ખેતરો, ખાણ વગેરે જગાએથી મળે છે, તેમ રેતી—નદી અને દરિયા કાઠેથી મળે છે.

માટી તથા રેતી વજનમાં ભારે અને છિદ્રાણુ છે.

માટીને પક્ષાળવાથી ચીકણી બને છે, પણ સુકી માટી ચીકાસદાર નથી, પણ રેતીને પક્ષાળીએ તો ચીકણી થતી નથી.

માટી પાણીમાં ઓગળે છે, પણ રેતી ઓગળતી નથી.

માટી ચીકણી હોવાથી તેના જુદા જુદા ઘાટના વાસણો ચાય છે, પણ રેતીના વાસણો બની શકતાં નથી.

માટી પાણીને ડોહોળું કરે છે, પણ રેતી પાણી ડોહોળું થતું નથી.

રેતીની પાળ કરવાથી પાણી જવું રહે છે, પણ માટીની પાળ કરવાથી પાણી જવું રહેતું નથી.

માટી ચણતરના કામમાં આવે છે, તેવી રેતી આવતી નથી.

માટીવાળી જમીન ઝાડ પાનને જેટલી ઉપયોગી છે, તેવી રેતાળ જમીન ઉપયોગી નથી.

માટીનાં રજકણો ઝીણાં હોય છે, અને રેતીનાં રજકણો મોટાં અને દેખાય તેવાં હોય છે.

માટીનો ઉપયોગ—કાળીમાટી—વાસણ, છોટા, કાઠીઓ, નળિયા વગેરે બનાવવાનાં કામમાં આવે છે. ધોળીમાટી—ખર-ણીઓ તથા પકવેલા વાસણો બનાવવાના કામમાં આવે છે; અને રાતી માટી—લીપવામાં, તથા ખીજ વાસણો ઉપર રંગ ચડાવવાના કામમાં આવે છે.

રેતીનો ઉપયોગ—ચુનામાં ભેળવવામાં, વરસાદમાં કાચડ ન થાય માટે શેરી કે ફળાઆમાં પાથરવામાં, સડકોપર છાંટવામાં, કલાકની શીશીમાં, આરસપહાણ વહેરવામાં, દાણા ન સળે માટે તેમાં નાંખવામાં, અને સોપારી, ચણા સેકવાના કામમાં આવે છે. અને કાળી રેતી એ શાહીથી લખેલા અક્ષરોપર નાંખવામાં વપરાય છે.

નળિયા વિષે.

સાધન—કાચાં તથા પકવેલાં નળિયાં, નળાકારની ચીજો, એ ભેગાં મળેલા નળિયાનું જોડકું વગેરે.

છોકરાઓ, તમે નળિયું હાથમાં લઈ તપાસીને કહો !

નળિયું—એને જોઈએ તો, જુખરા લાલ રંગનું જણાય છે. હાથ ફેરવવાથી ખડખડકું લાગે છે. તેમાં આરંપાર દેખાતું નથી. ઢોકરો મારતાં અવાજ થાય છે. દાખવાથી કઠણ દેખાય છે, પરંતુ ચઢાડવાથી ઝટ ભાંગી જાય છે, માટે ખરડ છે. તેમાં પાણી ના-

ખીએ, તો નીચે ઝમે છે, માટે તે છિદ્રાણુ છે. હાથમાં લઇએ, તો વજનમાં ભારે લાગે છે. ભાંગવાથી ભુકે થઇ શકે છે.

નળિયા બનાવવાની માટી—કુંભાર લોદ્ધા કાંકરા વગરની કાળી ચીકણી માટી લાવે છે. પછી તેમાં પાણી નાંખી ખુબ પલળવા દે છે. એ પલળેલી માટીને પગ વડે ખુબ ખુદે છે. જો આવી માટીનાં નળિયાં બનાવે, તો સુકાતાં તરડાઇને ફાટી જાય છે; માટે તેમાં ચાળેલી રાખ અને લાદ નાંખી ખુબ ગુંદીને માટી સાથે એક રસ કરી દે છે. તેને સુવાળી ને ચીકાસદાર કરવા માટે ફળવેલી માટીનો ઢગલો કરી હાથ વતી ફાંસી ફાંસીને ચીકવે છે. તે સુકાઈ ન જાય, માટે તેના ઉપર બીનું લુગડું ઢાંકે છે.

આ લોકડાનું શું છે ? એ તો માટીના વાસણો બનાવવાનું પૈડા જેવું ફેરવવાનું ચાકડું છે. લગ્નના પ્રસંગે ખૈરાંઓ ચાક વધાવવા માટે જાય છે.

નળિયાની બનાવટ—એ પ્રમાણે તૈયાર કરેલી માટીનો લોદ્ધા લઇ ચાક ઉપર મૂકે છે. પછી તે ચાકને ફેરવીને હાથ વતી માટીના લોદ્ધાનો વચમાંથી પોલો નળાકાર જેવો ને નીચેથી પહોળો તથા ઉપરથી સાંકડો આકાર બનાવે છે. એ તૈયાર થયેલા આકારને ચાક ઉપરથી ઉતારી થોડી વાર સુકાવા દે છે. પછી તેના વચમાંથી ચપા જેવી લોદ્ધાની પાટીથી ઉભી બે ફાડ કરે છે, એટલે નળિયા જેવો આકાર બની રહે છે.

ભેગાં મળેલાં નળિયાનાં જોડકાંને આકાર કેવો છે ? ઉપરથી સાંકડું, નીચેથી પહોળું ને વચમાંથી પોલું છે.

આવાં નળિયાં વપરાય ? ના. વપરાય નહિ. કારણ કે કાચાં હોવાથી ઝટ ભાંગી જાય.

નળિયાં વાંપરવા જેવા ક્યારે થાય ? ભઠ્ઠીમાં પકવે ત્યારે.

કેવી રીતે પૂકવે છે? એક થર નળિયાનો ગોઠવે છે, અને તેના ઉપર ઘાસ પુનને વગેરેના ખીજ થરો ગોઠવે છે. એમ ઉપરા ઉપરી ચાર પાંચ થર ગોઠવી તેને સળગાવે છે, એટલે નળિયાં તૈયાર થાય છે.

ગુણ-બુખરા લાલરંગનું, કઠણ, ખરડ, ખરસટ, છિદ્રાળુ, અપારદર્શક, ઉનું ને ટાકું થાય તેવું, ભાંગવાથી ભુકા થાય તેવું, વજનમાં ભારે, ટકારો મારતાં અવાજ થાય તેવું, અને ઉપયોગી છે. નળીઆ શા માટે બનાવે છે? જાપરા ઉપર ઢાંકવા માટે. ન ઢાંકે તો? વરસાદનું પાણી ધરમાં પડે, તેથી નુકસાન થાય. પતરાં ઢાંકે તો? તપી જાય. વળી પૈસા પણ વધારે બેસે.

જાપરા ઉપર નળીયાં કેવી રીતે ઢાંકે છે? ચતાં ઢાંકી તેના ઉપર ખીજ ઉંઘા પાડી ઢાંકે છે. એટલે અવળા સવળા ઢાંકે છે.

બધાં ચતાં ઢાંકે તો? ઉઘાડા રહેવાથી ચુવા થઈ વરસાદનું પાણી ધરમાં જાય. વળી ધુળ ખુબ બરાય ને ખસી જાય.

બધા ઉંઘા ઢાંકે તો? વરસાદનું પાણી જઈ શકે નહિ. ત્યારે સમન્યા? એટલા માટેજ જાપરા ઉપર અવળા સવળા નળીયા ગોઠવે છે, એટલે ચુવા થતા નથી.

નળીયાં પાછળથી પહોળા, અને આગળથી સાંકડા કરવાનું શું કારણ? જે આવો ઢાળવો ઘાટ ન કરે, તો વરસાદનું પાણી જઈ શકે નહિ. તેટલા માટે આવો ઘાટ કરે છે.

વિજ્ઞાયતી નળિયાં તમે જોયાં છે? હા. સ્ટેશનમાં અને ઘણે ખરે ઠેકાણે જાંપરા ઉપર વિજ્ઞાયતી નળિયા ઢાંકે છે. વિજ્ઞાયતી નળિયાનો આકાર કેવો છે? દેશો નળિયાં જેવો એનો આકાર નથી. એતો ત્રણ દરેણી જેટલાં પહોળાં જણાય છે.

ઉપયોગ—જાપરા ઉપર ઢાંકવાના કામમાં આવે છે. બીજી કોઈ કોઈ ઠેકાણે કુવાના કાંઠા બાંધવામાં તળિયા વાપરે છે. એ નાળો ભેગી કરી દીવી જેવું બનાવી કામમાં લે છે.

નારંગીઆ, લીલા અને જાંબુઆ રંગની ઓળખાણ.

સાધન—કંક, હળદર, લીંબુ, ગળી, નારંગીફળ અને જાંબુડા.

હોકરાઓ, મૂળ રંગ કયા કયા છે ? રાતો, પીળો અને વાદળી.

રાતો રંગ કયો? લોહીનો, પાકાં મરચાંનો, ચણીભારનો, પોપટની ચાંચનો, અને કંકનો.

પીળો રંગ કયો ? હળદર, કેસર, પાકાં લીંબુ અને સોનાનો.

વાદળી રંગ કયો ? આકાશ, ગળી ને મોરની ડાકનો. જુઓ, આ નારંગી ફળ છે. કહો, તેનો આકાર કેવો છે.? ગોળ. ગોળ આકારની ચીજો કઈ કઈ છે? લીંબુ, દડા, લખોટા, કાકું કાચના ગોળા વગેરે.

નારંગીઓ રંગ કેવી રીતે બને છે ? ૩ ભાગ રાતામાં ૫ ભાગ પીળો ભેળવવાથી.

વાળનો રંગ કેવો છે ? કાળો.

શાહી અને મશનો રંગ કેવો છે ? કાળો.

ત્યારે જાંબુડા વાળ જેવા કાળા રંગના છે ? ના.

જાંબુડાનો રંગ કેવો છે ? જાંબુઓ.

જાંબુઓ રંગ શી રીતે થાય છે ? રાતા જેટલો વાદળી ભેળવવાથી.

ઝાડનાં પાંદડાંનો રંગ કેવો છે ? લીલો.

લીલો રંગ કયો ? ઝાડનાં પાંદડાં, કાચી કેરી, લીલા મરચાં વગેરે.

લીલો રંગ કેવી રીતે બને છે ? ૮ ભાગ વાદળી રંગમાં ૫ ભાગ પીળો રંગ મેળવવાથી.

લીલો રંગ આંખને સારો ગમે છે.

કહો, આ બધા રંગો કેવા કહેવાય ? મિશ્ર રંગો કહેવાય.

મિશ્ર રંગો કેમ કહેવાય ? પીળા રંગની મેળવણી કરવાથી નારંગીઓ, લીલો અને જાંબુઓ રંગ થયો માટે.

કયા કયા મિશ્ર રંગ નથી ? રાતો, પીળો અને વાદળી.

તે રંગો શાથી થયા ? એતો મૂળથીજ ત્રણ રંગો છે.

અને તે કેમ પણ રંગની મેળવણીથી થયેલા નથી.

હોકરાઓ, ૪ ભાગ રાતો અને ૫ ભાગ પીળો રંગ મેળવવાથી નારંગીઓ રંગ બને છે, અને રાતો જોડેલો વાદળી મેળવવાથી જાંબુડીઓ રંગ બને છે. અને ૮ ભાગ વાદળી અને ૫ ભાગ પીળો મેળવવાથી લીલો રંગ બને છે.

ઉપયોગ—માણસો રંગથી કપડાં રંગે છે. તે કપડાં સુંદર દેખાય છે. જો રંગેલું કપડું પાણીમાં ઓળતાં રંગ ઉડી જાય, તો તે કારણ રંગ કહેવાય છે. પણ એવો ને એવો રંગ રહે, તો તે પાકો રંગ કહેવાય છે. હાલમાં વિશાલતી રંગો ધણા આવે છે. તે રંગો ઝાડનાં મુળ, જાલ વગેરેમાંથી બનાવે છે.

પોલાદ લોહું ચપ્પુ.

સાધન—ચપ્પુ, સોય, તાર, લોહાનો ખીલો, કુહાડો, સી-સાપેન અને લોહાનો કકડો વગેરે.

છાકરાઓ, આ લોહાનો કકડો છે. હો, તેનાથી સીસાપેન છાલી અણી કાઢો ! સીસાપેન છાલાતી નથી, તો અણી શી દી તે નીકળે ? ખીલાથી છાલો ? છાલાતી નથી.

કેમ છાલાતી નથી ? તે અનેને ધાર નથી માટે.

ત્યારે શેનાથી છાલાય ? ધારવાળાં ઓળરોથી.

ધારવાળાં ઓળરો કયા કયા છે ? તરવાર, ખરછી, છરી, છરો, કાતર, વાંસલો રંદો, કરવત, સુડી, ચપ્પુ, અસ્રા વગેરે.

ખીલાને ધાર કાઢીએ તો છાલાય ? ના.

કેમ ન છાલાય ? તેની ધાર ચપ્પા જેવી નીકળતી નથી માટે.

ચપ્પા જેવી ધાર કેમ નીકળતી નથી ? ખર નથી. જુઓ, લોહું જુદી જુદી જાતનું હોય છે. પોલાદ લોહું ને ખીજું ભરતર લોહું.

ભરતર લોહાનું પોલાદ લોહું બનાવી તેના ધારવાળાં ઓળરો કરે છે, અને ખીજી ચીજો ભરતર લોહાની કરે છે.

જો ભરતર લોહાનાં ધારવાળાં ઓળરો બનાવે, તો મજબુત ન હોવાથી ટકે નહિ ને ભાંગી જાય.

કુહાડો શા કામમાં આવે છે ? લાકડા ફાડવાના કામમાં.

ચપ્પુ લઈ લાકડા ઉપર મારો ? આતો ધાર ખરી પડી.

કેમ ધાર ખરી પડી ? ધાર ઝીણી છે માટે.

કુહાડાની ધાર આવી ઝીણી કરે તો ? ધાર ખરી પડે ને લાકડા કપાય નહિ.

લાકડાં છોલવા હોય, તો કેવી ધાર જોઈએ ? ઝીણી ધારવાળાં ઓળરો જોઈએ.

સોયને બાંગીએ તો ? બાંગી જય ચરખાનું પાનું બાંગીએ તો ? બાંગી જય. ખીલો બાંગે છે ? ના.

કેમ નથી બાંગતો ? તેની ધાર ઝીણી નથી મારે. ત્યારે સમજ્યા. ખીજ લોઢા કરતાં ચરખુ ને સોયનું લોઢું જુદી જાતનું છે.

ચરખુ હાથમાં લઈ દરેક જણ તેના જુદા જુદા ભાગ કહો ? આ ચપાનો હાથો કહેવાય છે. આ જડ દીધેલી છે, આ પાનું છે, આ ચરખાની અણી છે.

ચરખાનું પાનું શાથી ચળકે છે ? કારીગર લોઢાએ સરાશુ ઉપર ચડાવી તેની ધાર કાઢી ઓપ દીધો છે મારે.

હો, લોઢાનો કકડો ને ચરખુ હાથમાં લઈ સરખામણી કરો ? લોઢું કાળું છે. લોઢાનો કકડો ચળકતો નથી, અને ચરખાનું પાનું ચળકે છે.

લોઢાનો કકડો કાપી શકતો નથી, અને ચરખાનું પાનું કાપી શકે છે. લોઢામાં મોઢું જણાતું નથી, ને ઓપ દીધેલા ચરખાના પાનામાં મોઢું જણાય છે.

ગુણ—કઠણ, ઓપે તો ચળકે એવું, ધાર નીકળે એવું, નક્કર, રણકો વાગે એવું, તોલદાર, (ભારે) તાપમાં ઓગળે એવું, રંગે કાળું, ભૂરું, ઓપ દીધાથી મ્હોં જણાય એવું, પતરા ને તાર થાય તેવું, ચીદણું ને સ્થિતિસ્થાપક છે.

ઉપયોગ—લોઢાના યંત્રો, હથિયારો અને ખેતીના ઓળરો વગેરે ધણી ચીજો લોઢાની બને છે. બધી ધાતુઓમાં લોઢું ધણુંજ ઉપયોગી છે.

ખાર, તીખું ને કડવું (સ્વાદની ઓળખાણ).

સાધન—મીઠું, ખારો, સિંધવ. જવખાર, ગોગ, ખાંડ, ચાક, લીંબડાના પાન, લીંબોળીઓ, કરીઆતું, કારેલું, કાયદાન, આદુ, તીખાં, લવીંગ, મરચા, ગઠોડા વગેરે.

છોકરાઓ, આ સિંધવનો કકડો, મીઠું, ખારો, જવખાર અને ચણાનો ખાર છે. એ બધાં ચાખી જુઓ ? આ બધી ચીજો ચાખવાથી ખારી લાગે છે.

ખાંડ ચાખો ? ગળી લાગે છે. ખાંડનો રંગ કેવો છે ? ઘોળો. મીઠાનો રંગ કેવો છે ? ઘોળો.

ઘોળા રંગની ચીજો કઈ કઈ છે ? રૂ, ઘોળો દાગળ, રપું, કપૂર, ચાક, દૂધ, દહીં, ઘોળા લુગડાં વગેરે.

ખાંડ ને મીઠું શેમાં સરખા છે ? રંગમાં.

શેમાં જુદા છે ? સ્વાદમાં. શાથી જાણ્યું ? ચાખી જોવાથી મીઠાનો સ્વાદ ખારો છે, અને ખાંડનો સ્વાદ ગળ્યો છે.

ચાકનો રંગ કેવો છે ? ઘોળો. તેનો સ્વાદ ગળ્યો છે ? ના. કડવો છે ? ના. તીખો છે ? ના. ખારો છે ? ના. ખાટો છે ? ના. ત્યારે સ્વાદ કેવો છે ? સ્વાદ વગરનો છે.

ખારો સ્વાદની ચીજો કઈ કઈ છે ? મીઠું, સિંધવ, ખારો, સોડા, ચણાનો ખાર અને જવખાર વગેરે.

ખારો સ્વાદની શું જરૂર છે ? તેના વગર ખાવાનું બહુજ મોજું મોજું લાગે છે.

ગોળનો રંગ કેવો છે ? રાતો. આ સુકા મરચાંનો રંગ કેવો છે ? રાતો.

બંને ચાખી જુઓ ? ગોળનો સ્વાદ ગળ્યો છે, અને મરચાંનો સ્વાદ તીખો છે.

બંને શેમાં સરખાં છે ? રંગમાં. શેમાં જુદાં છે ? સ્વાદમાં.

ગળ્યા સ્વાદની ચીજો કષ્ટ કષ્ટ છે ? ખાંડ, સાકર, ગોળ.

તીખા સ્વાદની ચીજો કષ્ટ કષ્ટ છે ? રાતાં મરચાં, આદુ, લવંગ, તીખા, તજ, સુંઠ અકલગરો વગેરે.

જુઓ, આદુ અને લીલાં મરચાં તીખાં હોય છે. તે સુકાયા પછી પણ તીખા રહે છે.

તીખા સ્વાદની શું જરૂર છે ? તીખા સ્વાદની મીઠાશ સારી આવે છે. વળી સુંઠ, લવંગ, તીખા, ગઠોડા, અકલગરો વગેરે દવાના કામમાં સારો ફાયદો કરે છે.

આ શું છે ? કારેલાં અને લાંબડાના લીલાં પાન. ખંને ચાખી જુઓ ? ખંનેનો સ્વાદ કડવો છે.

શેમાં સરખાં છે ? રંગમાં ને સ્વાદમાં ખંને સરખાં છે.

કાચી ફરી ચાખો ? સ્વાદ ખાટો છે.

શેમાં સરખાં છે ? રંગમાં. શેમાં જુદા છે ? સ્વાદમાં

લીંબુને આંખલી ચાખો ? ખાટા સ્વાદના છે.

શેમાં સરખાં છે ? સ્વાદમાં. શેમાં જુદા છે ? રંગમાં.

કડવા સ્વાદની ચીજો કષ્ટ કષ્ટ છે ? કારેલાં, કરીયાતુ, કોયદાન, કાચકાના ગોળા, કડુ, મેથી, ઇંદરજવ. વીખમો, ગજો, લીંબડાનું પાન વગેરે. દ્યો, આ બદામ, આરિયું, તુરિયું. જુદા જુદા ચાખો ? બધા કડવાં છે. હવે આ બધાં ચાખી જુઓ ? આ બધાં મીઠાં છે.

ત્યારે હવે સમજ્યા. ચીલકું, જીસોડું, બદામ, વગેરે સ્વાદમાં મીઠાં હોય છે, અને કારે કડવા સ્વાદનાં હોય છે.

કડવા સ્વાદની ચીજોની શું જરૂર પડે છે ? દવાના કામમાં આવે છે. વળી શાકની ચીજોમાં તેલ, મરચાં, આંખલી, ગોળ ને મીઠું નાંખવાથી કડવાસ ઓછી લાગે છે.

સ્વાદ કેટલી જાતના છે ? ખારો, ખાટો, તીખો, કડવો, ગળથો, તુરો એમ છ જાતના સ્વાદ છે.

હિંદુનું ખ્રિસ્તિય ચલણી નાંખું (સોનું, રૂપું, તાંબું.)

તાંબા વિષે.

સાધન—પાઇ, અધેસો, પૈસો, ઢબુ, તાંબાનો ચળકતો
ભોટો અને તાર.

છોકરાઓ જુઓ, આ શું છે ? પાઇ છે. એનો આકાર કેવો
છે ? ૦ ગોળ છે.

ગોળ આકારના નામ દો ? રબરનો દડો, લાકડાનો ગોળો,
કાચના ગોળા, કીંજુ વગેરે.

આ શું છે ? પૈસો છે. પૈસાનો આકાર કેવો છે ? ગોળ.
કેટલી પાઇઓ ભેગી કરીએ ત્યારે પૈસો થાય ? ૩ પાઇઓ.

આ શું છે ? અધેસો છે. પાઇ જેવડો છે ? ના.

અધેસો પાઇથી જરા મોટો છે.

૧ પૈસાના કેટલા અધેસા આવે ? ૨

આ શું છે ? ઢબુ છે. તે, પૈસા જેવડો છે ? ના.

પૈસાથી ઢબુ વધારે મોટો છે. ઢબુના કેટલા પૈસા આવે ૨

ઢબુના અધેસા કેટલા આવે ? ૪

ઢબુની પાઇઓ કેટલી આવે ? ૬

૨ ઢબુ મેળવીએ, તો કેટલા પૈસા થાય ? ૪

૪ પૈસાની પાઇઓ કેટલી આવે ? ૧૨

પાઇથી ઢબુ કેટલા ગણો છે ? ૬ ગણો છે.

પાઇથી પૈસાની કિંમત કેટલા ગણી છે ? ૩ ગણી છે,

પાછથી અધેસો કેટલા ગણો છે ? ૧૧ ગણો છે.

અધેસાથી ઢબુની કિંમત કેટલા ગણી છે ? ૪ ગણી છે.

પૈસાથી ઢબુ કેટલા ગણો છે ? બમણો છે.

બે ઢબુમાં કેટલી પાછનો સમાસ થાય છે ? ૧૨ પાછનો.

છોકરાઓ, ૧૨ પાછ સાચવવા કરતાં ૨ ઢબુ સાચવવાને સુગમ પડે છે. ત્યો, આ પૈસાના જોડાં તાંબાના કકડાના કાગળ લાવો. આવા કકડાના કારણ આપે નહિ. શા માટે ન આપે? તેના ઉપર છાપ (સિક્કો) પાડેલો નથી માટે. ત્યારે હવે સમજ્યા. તાંબાના કકડા ઉપર સિક્કો પાડે ત્યારેજ નાણું કહેવાય છે.

તાંબાનું નાણું કયારે થાય ? તાંબાના કકડા ઉપર શિક્કો પાડે ત્યારે. તાંબાનો કકડો હાથમાં લઈ તેના ગુણુ કહો ?

ગુણુ—તાંબા નાણાનો તથા તાંબાનો રંગ રાતો છે પૈસો પછાડવાથી તેનો રણુકો થાય છે. તાંબાને દેવતામાં નાંખીએ, તે ઝોગળો છે, તેની ગંધ નઠારી છે. તે ચીકણું હોવાથી દીપાય છે, અને તેના પતરા, તાસ, ગાગર, તાંબાકુંડી, હોટા, પાદુડી, એડા, ચરૂડી, વગેરે વાસણો થઈ શકે છે. તેમાં આરપાર ઝોગતું નથી, તેથી અપારદર્શક છે. તાંબાને ઝોપ દીધાથી ચળકે છે. તાંબામાં ઝટ કરાય છે.

તાંબા નાણું કયું કહેવાય ? પાછ, અધેસો, પૈસો, ઢબુ.

છોકરાઓ, તાંબા નાણાથી (પૈસાથી) લોઢાના કાટલાં જોવાંકે શેર, અચ્છેર, પાશેર, નવટાંક, અધોળ વગેરેને બદલે તોળવાના ઉપયોગમાં પણ આવે છે.

રૂપા વિષે.

સાધન—એઆની, પાવલી, અરધો, રૂપિયો, રૂપાનો કકડો, પતરું ને તાર.

છોકરાઓ, આ શું છે ? એઆની છે.

તેનો આકાર કેવો છે ? ગોળ છે.

તેનું કદ પાંચ જેવું છે ? ના. પાંચથી નાનું કદ છે.

કિંમત કેની વધારે છે ? એ આનીની. કેમ? પાંચ, એ તે તાંબાની છે, અને એઆની એતો રૂપાની છે માટે.

એ આનીની કેટલી પાંચઓ આવે ? ૨૪

એ આનીના પૈસા કેટલા આવે ? ૮

એ આનીના અધેલા કેટલા આવે ? ૧૬

હજુ દરતાં એ આનીની કિંમત કેટલા ગણી છે ? ૪ ગણી ! ૪ ગણી કેમ ? ૨ હજુ ભેગા કરીએ, ત્યારે ૧ એ આની થાય માટે. આ શું છે ? પાવલી છે.

એનું કદ કેવું છે ? પાંચથી જરા મોટું છે.

કેટલી પાંચઓ ભેગી કરીએ, ત્યારે પાવલી થાય ? ૪૮

પાવલીના પૈસા કેટલા આવે ? ૧૬

અધેલા કેટલા આવે ? ૩૨

એ આની કેટલી આવે ? ૨

એક આની કેટલી આવે ? ૪

આ શું છે ? અરધો. અરધાનું કદ કેવું છે ? પૈસાથી નાનું છે. અરધાના પૈસા કેટલા આવે ? ૩૨

અરધાના અધેલા કેટલા આવે ? ૬૪

પાંચથી અરધાની કિંમત કેટલા ગણી છે ? ૯૬ ગણી.

કેમ? ૯૬ પાંચ ભેગવીએ, ત્યારે એક અરધો રૂપિયો થાય માટે.

આ શું છે ? રૂપિયો. રૂપિયાના અરધા કેટલા આવે ? ૨

રૂપિયાના ઢંચુ કેટલા આવે ? ૩૨

કેટલા પૈસા હોય, તો એક રૂપિયો કહેવાય ? ૬૪

રૂપિયાનું કદ કેવું છે ? ઢંચુ જેવું.

પાંચથી રૂપિયો કેટલા ગણો છે ? ૧૯૨ ગણો.

તોળી જુઓ. સાહેબ ? તોલમાં નહિ, એનો કિંમતમાં ૧૯૨ ગણો છે. તોલમાં શા માટે નહિ ? રૂપા કરતા તાંબાનાં કિંમત ઓછી છે માટે.

રૂપિયાની એ આની કેટલી બાંત ? ૮

રૂપિયાની એકબાની કેટલી આવે ? ૧૬

કેટલી પાંચનાં હોય, ત્યારે એક રૂપિયો થાય ૪

રૂપિયાના અંગેલા પાંચ કેટલા આવે ? ૨૨૮

રૂપિયાની પાંચનો કેટલી આવે ? ૧૯૨

છોકરાઓ, રૂપાનાણામાં તાંબાનાણાનો કેટલો બધો સમાવ થાય છે ? અને રૂપાનાણામાં કેવી સરસતા પડે છે ?

જુઓ, આ રૂપિયાના આકારનું રૂપાનું પતરું છે, તે રૂપાનાણું કહેવાય કે ? ના. કેમ ન કહેવાય ? તેના ઉપર સિક્કો કયાં પાડેલો છે ?

રૂપાનાણું કયારે થાય ? જ્યારે સિક્કો પાડેલો હોય ત્યારે. રૂપાનો કોડો લાથમાં લઈ તેના ગુચું કરો ?

ગુણ-રૂપાનો રંગ ઘેળો છે રૂપિયો પછાડીએ તો રણકો લાગે છે. રૂપું ચળકે છે. તેને દેવતામાં નાખવાથી ઓગળે છે. તેને દીપવાથી દીપી શકાય છે. ને ચીકણું હોવાથી પતરાં થાય છે. તોલમાં ભારે છે, મક્કર છે, અને ઓપ દીધાથી મ્હોં જણાય છે.

ઉપયોગ--રૂપાના સિક્કા, ધરેણાં, જુદી જુદી જાતના વાસણો વગેરે અને છે. અને બીજા ધાતુને ઢાળ દેવામાં પણ વપરાય છે. વળી લોઢાના કાટલાંને બદલે રૂપાના સિક્કા તોળવાના ઉપયોગમાં પણ આવે છે.

સોના વિષે.

સાધન—મોહોર, સોનાની વીંટી અને સોનાનો કકડો
છોકરાઓ જુઓ, આ સોનાની મોહોર છે.

૧ મોહોરના ફેટલા રૂપિયા આવે ? ૧૫ રૂપિયા આવે.

ફેટલા અડધા રૂપિયા મેળવીએ, તો મોહોર જેટલી કિંમત થાય ?

૩૦ અડધા મેળવીએ. ત્યારે મોહોર જેટલી કિંમત થાય.

૧ મોહોરની પાવલી ફેટલી આવે ? ૬૦

૧ એઆનીથી મોહોરની કિંમત ફેટલા ગણી છે ? ૧૨૦ ગણી.
જુઓ, ૧ મોહોરમાં ફેટલું બધું રૂપાનાણું સમાય છે !

૧ મોહોરમાં ફેટલી એ આનીના સમાસ થાય છે ? ૧૨૦

૧ મોહોરની આની ફેટલી આવે ૨૪૦

૧ મોહોરના પૈસા ફેટલા આવે ? ૯૬૦

૧ મોહોરની પાંચએ ફેટલી આવે ? ૨૮૮૦

ત્યારે સમજ્યા. મોહોરનું તાંબાનાણું ફેટલું બધું આવે છે ?

સોના નાણું ક્યારે થાય ? સોનાના પતરા ઉપર સિક્કો
મારે ત્યારે.

આપણા મુલકમાં કેવું નાણું ચાલે છે ? તાંબાનાણું અને
રૂપાનાણું ચાલે છે.

સોનાનાણું ક્યાં ચાલે છે ? વિદાયતમાં (લંડનમાં.)

તાંબા, રૂપા ને સોના નાણાનો આકાર કેવો છે ? ગોળ
તાંબું રૂપું અને સોનું એ ચલણી નાણું ક્યારે દહેવાય ?

સેમના ઉપર સિક્કો પાડે ત્યારે.

તમે રૂપિયો હાથમાં લઈ તપાસો. સિક્કામાં શું પાડેલું છે ?

એક તરફ અંગ્રેજી અક્ષર પાડેલા છે, ને બીજી તરફ
રાજ કરનાર આપણા આદિરાજ પાંચમા જર્જનાનું મોહોર છે.

આ મોહોશ શેનું છે? હિંદુસ્તાનમાં રાજ કરનાર આપણા
આદશાહનું છે. તમે સોનું હાથમાં લઈ તેના ગુણ કહો ?

ગુણ—સોનું રંગે ખીળું, દેવતામાં રસ થાય એવું, ચળકતું,
રજકાવાળું, ચીકણું, પતરા ને તાર થાય એવું, ભારે, નક્કર,
વળે એવું, વરક ને પાના થાય એવું છે.

ઉપયોગ—સોનાના ધરણાં, સિક્કા, જાતજાતના કસબ, તથા
ખીજા ધાતુને ઢોળ દેવામાં પણ વપરાય છે.

તાંબું શા કામમાં આવે છે? તેનું તાંબાનાણું, ને વાસણો
થાય છે.

રૂપું શા કામમાં આવે છે? તેનું રૂપાનાણું, સાદાં ધરણાં
ને જાતજાતના વાસણો થાય છે.

સોનું શા કામમાં આવે છે? તેનું સોના નાણું અને તરેહ
તરેહનાં ધરણાં, કસબ વગેરે અને છે.

સૌથી કિમતી નાણું કયું છે? સોના નાણું.

ઝાડ, છોડ અને વેલ્લાની ઓળખાણ.

ઝાડની ઓળખાણ.

સાધન—આંબલી, વડ, લીંબડો વગેરે ઝાડો જાતાવના
કેકરાઓ, થોડાક ઝાડના નામ આપો ? વડ, આંબલી,
ખીપળો, કેળ, બોરડી, ખજૂરી, નાળિયેરી, આંબો, રથણ,
લીંબડો, શુંદો, પોપૈયા, તાડ, વગેરે ઘણાં છે.

જુઓ, આ કપાસ, જીર, બાજરી અને તુવેરના છોડ છે.

છોકરાઓ, તમે બધા હિલા થાઓ. કહો, તમે બધા શેના વડે હિલા રહેલા છો? પગ વડે.

હોડ શેનાવડે હિલા રહેલા છે? એના મૂળ વડે.

ઝાડ શાથી હિલા રહેલા છે ? મૂળવડે.

ઝાડના મૂળ કયાં હોય ? જમીનમાં.

મૂળ-ઝાડના મુળ જમીનમાં ઘણાં હિડાં ભેદી બહુ ફેલાય છે. વળી મોટા મૂળમાંથી નાનાં મુળ અને તેમાંથી વળી એથી પણ નાનાં મુળ નીકળે છે. મૂળને ફાંટા પુટેલા હોય છે. પણ પાંદડા હોતા નથી. મુળ જમીનમાંથી રસ સુરો ઝાડને પાંચાડે છે, અને તે વડેજ આંખું ઝાડ ટટાર હિલું રહે છે.

થડ—વનસ્પતિના મૂળ અને પાંદડા વચ્ચેના જડા ભાગને થડ કહે છે. તે બહુ મોટા ને કાંચા હોય છે. નીચેથી જડાં ને ઉપર જતાં જરા જરા પાતળા થતાં જાય છે. મુળમાંથી આવેલાં ખોરાક થડને પહોંચે છે. થડા ઉપર છાલ છે. થડમાંથી ડાળા ડાળીઓ પુટે છે, અને તે પર પાંદડાં, ફુલ ને ફળ થાય છે.

પાંદડાં—કોઈ ઝાડનાં પાંદડાં મોટાં ને કોઈના નાનાં હોય છે. કોઈ પાતળા તે કોઈ જડા હોય છે. કોઈ પાંદડાં દવાના કામમાં પણ આવે છે.

ફળ—ઘણાખંડા ઝાડને માથે ફળ થાય છે. તે આપણા ખાવાના કામમાં આવે છે. જેનાંકે—કેરી, દાડમ, કેળાં, પોપૈયાં, સુદાં, જાંબુ, ખારેક, રાયણ વગેરે.

ઝાડના ભાગ કયા કયા છે ? મુળ, થડ, ડાળાં, ડાળીઓ અને પાંદડાં.

ઝાડને મુળ શા કામનું છે ? મૂળવડે ઝાડ ટટાર રહે છે.

થડ શા ઉપયોગનું છે ? ઝાડના બધા ભાગો (ડાળી ડાળાં) વગેરેનો આધાર છે.

ડાળી શા કામની છે? પાંડડા, કુલ, તથા ફળને પકડી રાખે
છોકરાઓ, ઝાડને માણસની સાથે સરખાવે.
માણસને શરીર છે, અને ઝાડને થડ છે.
માણસને હાથ છે, અને ઝાડને ડાળાઓ છે.
માણસને પગ છે, અને ઝાડને મૂળ છે.
માણસ નાનેથી મોટું થાય છે, તેમ ઝાડ પણ નાનેથી મોટું
થાય છે.

માણસમાં જીવ છે, તેમ ઝાડમાં પણ જીવ છે.

માણસ મરી જાય છે, તેમ ઝાડ પણ મુડદાલ થાય છે.

ઉપયોગ—ઝાડને ઉગીંત મોટા થતાં ઘણીજ વાર લાગે છે.

ઘણાં ખરાં ઝાડ વધારે વરસ જીવે છે. સુકાએલા ઝાડનાં લાકડાં
ઘર બાંધવાના અને બાળવાના કામમાં આવે છે. તેના લાકડાનાં
વહાણ, ખાટલા, પટલા, કમાટ, ખુરસીઓ, મેજ, થાંભલા,
વળીઓ, પાટડા વગેરે ઘણી ચાલે અને છે.
ઝાડની હવા માણસને જલ્દી ઉપયોગી છે.

છોડની ઓળખાણ.

સાધન—તુવેર, કપાસ, અને અનાજના છોડ વગેરે.

છોકરાઓ, તમે ઝાડને ઓળખો છો, પણ છોડને ઓળખો
છો? હા સાહેબ.

થોડાક છોડના નામ દો ? મોઝરા, શુલાબ, તુવેર, કપાસ,
જાર, બાજરી, ઘઉં વગેરે ઘણા છે.

ઝાડ ઉંચાં છે કે છોડ ? સાહેબ ! ઝાડ ઉંચાં છે.

છોડ તપાસી કહો, કે એમાં શું શું આવેલું છે ?

મૂળ, થડ, પાતળી પાતળી ડાંખળીઓ, પાંદડાં, ફુલ, અને બીજ વગેરે આવેલું છે.

પાતળી ડાંખળીઓ કયા છોડને હોય છે ? કપાસ, જીરુ, બાજરી, તુવેર, અને મગના છોડ વગેરેને.

કયા છોડને ફુલ હોય છે ? મોગરો, ગુલાબ, કપાસ, તુવેર વગેરેને.

ઝાડની પેઠે છોડ શાથી સીધા રહે છે? મુળવડે.

મૂળ કાપી નાંખીએ તો ? છોડ સુકાઈ જાય.

છોડ શાથી મોટા થાય છે ? પાણી પાવાથી.

શું વાવવાથી મોટા ઝાડ થાય ? ઝાડનું બી વાવવાથી.

શું વાવવાથી છોડ થાય ? છોડનું બી વાવવાથી.

ગુલાબના છોડ ઝાડ જેવાં મોટાં કેમ ન થાય ?

છોડનું બી વાવે તો છોડજ થાય. તે છોડ ઝાડ જેવા મોટા થાયજ નહિ.

શા મોટે ન થાય ? કચુકો વાવીએ ત્યારે અબધીનું મોટું ઝાડ થાય. પણ ગુલાબ, મોગરો, મગ, તુવેર, જીરુ, બાજરી, કપાસ વગેરે વાવીએ તો છોડ થાય; પણ તે છોડ ઝાડ જેવડાં હિંચા થાયજ નહિ.

છોકરાઓ, તમે ઝાડને છોડ સાથે સરખાવો.

ઝાડ પાણીથી મોટાં થાય છે, તેમ છોડ પાણીથી મોટા થાય છે. પણ તે છોડ ઝાડ જેવડા મોટા થતા નથી.

ઝાડમાં જીવ છે; તેમ છોડમાં પણ જીવ છે.

ઝાડમાં મૂળ છે, તેમ છોડને પણ મૂળ છે. પણ ઝાડ જેટલું છોડનું મૂળ ઉંડું ગયેલું હોતું નથી.

બંને મુળવડે સીધા ઉભા રહે છે. બંનેને થડ છે.

ઝાડનું થડ જાડું છે, ને છોડનું થડ પાતળું છે.

ઝાડને પાંદડાં થાય છે, તેમ છાડને પણ પાંદડાં થાય છે.
ઝાડને ડાળ હોય છે, ને છાડને પાતળી ડાંખળીઓ હોય છે.

ઝાડને ફુલ આવે છે, તેમ છાડને ફુલ આવે છે.
ઝાડને બીજ થાય છે, તેમ છાડને બીજ થાય છે.
ઝાડ મોટા ને ઉંચા હોય છે, તેમ છાડ તેથી ઘણાં નાનાં હોય છે.
ઝાડ જેવી લાંબી લાંબી ડાળો છાડને હોતી નથી.

મોટા ઝાડના છાંયા જેવો છાડનો છાંયો થતો નથી.
ઝાડ ઉપયોગી છે, તેમ છાડ પણ ઉપયોગી છે.

દિપયોગ—ડેટલાક છાડના ફુલમાંથી અત્તર નીકળે છે, અને
ડેટલાક છાડ ઉપરથી શાક ઉતરે છે.

વેલાની ઓળખાણ.

સાધન—મોગરાનો છાડ, અને વાલોળ, ગલકાં, કીમડાં, છ-
સોડા, તુંબડી, સાકરકોળુ, વગેરેના વેલા.

છાકરાઓ, ઝાડ અને છાડને ઓળખાઓ, પણ વેલાને ઓળખાઓ?
ના. ત્યારે વાડીમાં ચાલો. જુદી જુદી જાતના વેલા બતાવીએ.

જુએ, આ કીમડાનો વેલો. આ ગલકાનો વેલો, આ છસો
ડાનો વેલો, આ વાલોળનો વેલો, આ સાકરકોળાનો વેલો,
અને આ ઉંચો ચડેલો તુંબડાનો વેલો છે.

હ્યો, આ વાલોળના વેલામાંથી એક વાલોળની શીંગ લાવે?
હવે શીંગને એ દાખવતી ફાડો.

ખોલો, શીંગની અંદર શું છે? વાલોળના બીજ છે.

વાલોળના બીજ વાવવાથી શું થાય? વાલોળનો વેલો

થાય. હ્યો, સાકરકોળું ને કીમડું લાંબો? આ બંનેમાં તે
ઘણુંજ બીજ છે.

કીમડું ને સાકરકોળું કયારે થાય? બંને બીજ જુદાં
જુદાં વાવે ત્યારે.

ઝાડ અને છોડની પેઠે વેલા સીધા રહેલા છે ?

ના. કેમ ? વેલા તો ભોંય સાથે પથરાએલા હોય છે.

શું વાવે ત્યારે વેલા થાય ? વેલાનું બીજ વાવે ત્યારે, વેલાનું બીજ વાવે ત્યારે છોડ થાય ? ના,

કેમ છોડ ન થાય?

તુવેર વાવવાથી તુવેરનોજ છોડ થાય, અને વાલોળનું બીજ વાવવાથી વાલોળનોજ વેલો થાય.

વેલાને શું શું છે? મૂળ, થડ, ડાંખળીઓ જેવા પાતળા પાતળા વેલા, પાંદડાં ફુલ અને બીજ છે.

તમે વેલાને છોડની સાથે સરખામણી કરો ?

બંને પાણીથી વધે છે, અને બંનેમાં જીવ છે.

છોડને મૂળ છે, તેમ વેલાને મૂળ છે, પણ વેલાના મૂળ બહુ ઝીણાં તથા પાતળા હોવાથી જમીનમાં બહુ ઊંડા ઉતરેલા હોતા નથી.

છોડ સીધા ઉભા રહે છે, અને વેલા ભોંયે પથરાએલા રહે છે.

છોડનું થડ સીધું હોય છે, અને વેલાનું થડ ભોંયે પથરાવનાર હોઈ આધાર મળેતો ઉંચે ચડે છે.

છોડના થડમાંથી ડાંખળી ફુટે છે, અને વેલાને થડમાંથી પાતળા વેલા ફુટે છે, તે પાતળા વેલા ભોંય ઉપર પથરાય છે, અથવા આધાર મળે તો ઊંચે ચડે છે.

છોડને ડાંખળીઓ ઉપર પાંદડાં હોય છે, ને વેલાને ફુટેલા પાતળા વેલા ઉપર પાંદડાં હોય છે તે પાંદડાં ફટલાક વેલાને નાના ને ફટલાકને મોટા હોય છે; વળી ફટલાકને જથાબંધ ને ફટલાકને છુટક છુટક હોય છે.

છોડને ફુલ થાય છે, તેમ વેલાને પણ જુદા જુદા રંગના ફુલ થાય છે.

છોડને ફળ થાય છે, તેમ વેલાને ફળ થાય છે.

છોડને બીજ હોય છે, તેમ વેલાને બીજ હોય છે.

તમે થોડાક વેલાના નામ દે ? વાલોળ, ગલકાં, કીલકાં, જસોડાં, તડબુચ, સાકરકોળાં, તુંબડી વગેરે ઘણાં જ છે.

ઝાડ છોડ અને વેલા શાથી મોટા થાય છે ? પાણીથી.

ઉપયોગ—ફટલાક વલાના ફાંતું આપણે શાક કરીને ખાઈએ છીએ. તુંબડીના વેલામાંથી સારા તુંબડા બને છે.

છોકરાઓ ઝાડ, ઝોડ ને વેલા એ નરપાત્ર કહેવાય છે, અને તે બહુજ ઉપયોગમાં આવે છે.

લેસ વિષે.

રાધિકા—જીવતી લેસ, ગાય મળતા બંનેના ચિત્રો.

છોકરાઓ, આ લેસ અને ગાય છે. તમે બરાબર તપાસી તે બંનેના મળતા ગુણ કહો ?

ગાય લેસનું મળતાપણું.

બંનેને એ અંખો, એ ડાંચ, લેશીંગણ ને પુછડું છે.

બંનેને પગને છંદ ખરી છે.

બંનેને ખરીમાં ફાટ હોવાથી તેમના પગ થોડી અને બીની લેસમાં ઉતરી જતા નથી. આ ખરી એવી કઠણ હોય છે, કે તેમાં કંટો પેશી શકતો નથી, તેમ તડકામાં પણ પગ બળતા નથી બંનેને ચાર અંગુળ અને ચાર પગ છે.

બંનેની રોક સાંબી હોવાથી જમીન ઉપરનું ઘાસ માથું નીચું રાખી સુખેથી તે ચરી શકે છે.

બંને દુધ દે છે, અને બંનેનું દુધ ખાવાના કામમાં આવે છે. બંને ખડ ખાય છે, અને બંને વાજોળે છે.

બંનેને બરડાની વચ્ચે કરોડનું હાડકું છે.

બંને ઉભા થાય ત્યારે પાછલા પગ પહેલાં ઉપાડે છે.

બંને છાણના પોદળા કરે છે, અને બંને બરાડે છે.

બંને આંચળવાળાં, વાગોળનારાં, અને કરોડવાળાં પ્રાણી વર્ગમાં ગણાય છે.

બંનેની ચામડી ઉપર વાળ હોય છે.

બંનેનું ચામડું ઉપયોગમાં આવે છે.

ગાય ભેંસમાં તફાવત.

ગાય કરતાં ભેંસ કદમાં મોટી, અને માથું નીચું રાખી વધારે ધીમે ધીમે હીડે છે.

ગાયના ગળા નીચે ઝાલર જેવું ઝુલતું ચામડું છે, તેવું ભેંસને નથી હોતું.

ગાયના શીંગડા ગોળ અને ટુંકા છે, અને ભેંસના લાંબા અને ચપટા છે. શીંગડાના ચપ્પુ, છરીના લાથા વગેરે બને છે.

ગાયના કરતાં ભેંસ વધારે દુધ કાઢે છે.

ગાયનું દુધ હળવું છે. (ઝટ પચે છે.) અને ભેંસનું દુધ ભારે છે. (ઝટ પચતું નથી.)

ગાયના શરીરપર ટુંકા ને ઘાટા વાળ છે, અને ભેંસના શરીરપર આછા, લાંબા ને ખરસટ વાળ છે.

ગાયના કરતાં ભેંસનું શરીર જાડું ને ચામડી કઠણ હોય છે.

ભેંસનો રંગ ભુખરો કાળો છે, અને ગાયનો રાતો, ઘોળો ને કાળો છે.

ગાયના બચ્ચાને વાછડો વાછડી કહે છે, અને ભેંસના બચ્ચાને પાડો કે પાડી કહે છે.

ગાય કરતાં ભેંસનું દુધ જાડું છે.

ગાય કરતાં ભેંસના રૂપિયા વધારે બેસે છે.

ગાયના વાજરડા (બગડ) જેટલા ઉપયોગી છે, તેટલા બેંસના પાડા ઉપયોગી નથી.

ગાય બેંસનું પુછડું લાંબું ને છેડે વાળના શુષ્કાવાળું છે. પુછડું શા કામમાં આવે છે ? માખી, મચ્છર, ડાંસ વગેરે જીવડાં કરડે, તેા ઉડાડવાને બાણુંજ કામ લાગે છે.

ગાય બેંસને આંખ, કાનને શીંગડાં શા ઉપયોગના છે ? તેઓ પણ આપણી પેઠે આંખથી જોવે છે, કાનથી સાંભળે છે, નાકથી શ્વાસ લે છે, વળી શીંગડાથી કાંઈ મારવા આવનારની સામે થાય છે.

તે માઢું શા માટે હલાવ હલાવ કરે છે ? વાગોળે છે માટે.

વાગોળવું એટલે શું ? ગાય તથા બેંસ પ્રથમ ખડ ખાણુ વગેરે એકદમ ખામ જાય છે. પછી નિરાંતે જેસી ખાધેલું પાછું મોંમાં લાવી આવે છે, તેને વાગોળવું કહે છે.

ખડને શા માટે અમળાવી તોડતા હશે ? એ બંનેના ઉપલા જડખાના આગલા ભાગમાં દાંત હોતા નથી, તેથી નીચલા જડખાના દાંત અને ઉપલા જડખા વચ્ચે તેઓ ખડને પકડે છે. તેથી ખડ અમળાધને તૂટી જાય છે.

બેંસ—એ વગડાડે પ્રાણી છે. પણ તેને પાળવાથી હળી જાય છે, તેથી તે ગામમાં પણ રહે છે. બેંસનું લોહી ગરમ હોવાથી તેને પાણીમાં રહેવું બહુ ગમે છે. ગીરની બેંસો જખરી હોય છે. તે એક ટુંકે ૬૦ શેર દુધ કાઢે છે. ચાર જખરી બેંસો એક વાચને પુરી પડે છે.

છોકરાઓ, સુવાવડી ગાય બેંસના દુધના ખીરાની બળી ખાવી નહિ. તે ખાવાથી શરીર બગડે છે. બેંસને ડાણું પણ કહે છે.

પોપટ વિષે.

સાધન—પોપટ અને કચ્છતર અથવા બંનેના ચિત્રો.

જુઓ, આ પોપટ છે, અને આ કચ્છતર છે.

હોડના ભાગ કયા કયા છે ? ચાંચ, આંખો, માથું અને ગળું.

હોડના ભાગ કયા કયા છે ? પાંખો, પુછડી, પગ, આં-

ખાં વગેરે.

જનાવરો શાથી ઉડી રહે છે ? પાંખોવાળી..

પાંખો ન હોય તો ? ઉડી શકે નહિ.

ઉંદર, ખીસકે.લં. વગેરે ઉડાં શકે ? ના. તે તો અધર ચડી શકે છે, પરંતુ પક્ષીની પંઠે ઉડી શકતાં નથી.

કેમ ઉડી શકતાં નથી ? તેમ. પાંખો નથી મારે.

કાગ ઉડી શકે છે ? પાંખો હોય તે

પાંખો હોય તે શું કહેવાય ? પક્ષી કહેવાય.

પાંખો ફેટલી હોય ? બે.

બે પાંખવાળા જનાવરનાં નામ આપો ? ચકલી, કાગડો, કચ્છતર, મોર, કુકડો, સમડી, તેતર, હોહો, પોપટ, બાજ, કાકાકૌવા, બગલા, છુડ, ચીખરી, વગેરે.

આ બધાં શું કહેવાય ? પક્ષી કહેવાય.

આપણે કયાં રહીએ છીએ ? ઘર માંડે.

બધા પક્ષી કયાં રહે છે ? માળા બાધાં તેમાં રહે છે.

માળા કયાં બાંધે છે ? ફેટલાક પક્ષી ઝાડ ઉપર માળા બાંધે છે, ફેટલાક જમીન ઉપર છંડાં મુકે છે. વળી ટીંગડી નામનું પક્ષી ઝાડ ઉપર બેસતું નથી.

આપણે શેનાથી ખાઈએ છીએ ? હાથ વતી.

પશુ શેનાથી ખાય છે ? મોઢાવતી.

પક્ષીઓ શેનાથી ખાય છે ? ચાંચવતી.

પક્ષીઓ શું ખાય છે ? બધા પક્ષીઓ એક જાતનો ખોરાક ખાતા નથી. કોઈ પક્ષી દાણા ચણે છે, કોઈ જીવડાં ખાય છે, તથા બાજ ને ઘુડ જેવા મોટાં પક્ષીઓ શિકાર કરે છે.

પોપટને કેમ પાળે છે ? પોપટ કચુતર, તેતર, કાયલ, બાજ કુકડા વગેરે પક્ષીઓનો માણસો પાળે છે. પણ પોપટને આપણે જેવું ખોલતાં શીખરીએ તેવું શીખે છે, માટે પોપટને પાળે છે. સાહેબ ! અમારા ઘેર પોપટ છે તે સીતારામ, આવો, બેસો, પંજારો, વગેરે બોલે છે.

કાગરાને કેમ પાળતા નથી ? તે પોપટ જેવું બેલતા શીખતો નથી માટે. કાગડા, ઘુડ, ચીખરી વગેરે પક્ષીઓની બોલી કઠોર લાગે છે, તેથી પાળતા નથી.

પોપટ અને કચુતરની સરખામણી કરો ? -

મળતાપણું—બંનેને બે પગ ને બે પાંખો છે. પણ પોપટની પાંખે પુંછડી જેવું હોય છે.

બંનેને પાળે છે, પણ પોપટ જેવું કચુતર ખોલતાં શીખવું નથી. બંને ઉંચે માળા બાંધે છે. બંને દાણા ખાય છે.

કચુતર કરતાં પોપટને મરચાં અને ફળ બહુ ગાવે છે.

બંનેને શરીર ઉપર પીછા હોય છે.

બંનેને પકડવા જાણ્યું, તો અટ જાણી જવાથી ઉડી જાય છે. બંનેને મોંમાં દાંત નથી.

જીદાપણું—પોપટનો રંગ લીલો છે, ને કબુતર આસમાની રંગના છે.

પોપટની ચાંચ છેડેથી વળેલી છે, અને કબુતરની સીધી છે.

પોપટની ચાંચ ચાતી છે, ને કબુતરની કાળી છે.

પોપટને ગળે પટ્ટો (કાંઠલો) છે, ને કબુતરને ગળે પટ્ટો નથી.

પોપટની પૂંછડી લાંબી છે, ને કબુતરની લાંબી નથી.

કબુતરના આંગળા લાલ હોય છે, ને પોપટનાં નથી હોતાં.

પાળેલા પોપટપાંજરામાં રહે છે, ને પાળેલા કબુતર ખડામાં રહે છે.

વિશેષ—તમામ જાતના પક્ષીઓ ઇંડાં મુકે છે તેને શેવવા માટે

માદા તેના ઉપર બેસે છે, ત્યારે તેમાંથી બચ્ચાં નીકળે છે. તે

નાના તથા પાંખ વગરનાં હોવાથી માદા પોતાની ચાંચમાંથી

લઈ બચ્ચાંનાં મોંમાં નાંખે છે. એ રીતે પાંખો આવે ત્યાં સુધી

ખવરાવે છે. જ્યારે પાંખો આવે છે, ત્યારે ઉડીને પોતાનો

ખોરાક મેળવી શકે છે.

છોકરાઓ, આપણે જનાવરો સાથે જો, પ્રેમ રાખીએ, તો

આપણી સાથે તેઓ ખુબુજ લગી જાય છે.

સ્લેટ વિષે.

(ખુજા, સમાન્તરે લીટીઓ અને સાદી સપાટ આકૃતિઓની ઓળખાણ પાડવા.

સાધન—ત્રીજી બક્ષીસનો ધન, ચોથી બક્ષીસની ઇંટ, અને સ્લેટ વગેરે.

સ્લેટ—સ્લેટનો રંગકાળાશ પડેલો છે. તેને પછાડીએ, તો ઝટ ફુટી જાય છે. તેથી કાચ, ચીકું, પનાસું ને માટીના વાસણની પેઠે બરડ છે. હાથવતી દબાવવાથી ભાંગતી નથી, માટે કઠણ છે. કાચની પેઠે તેમાં આરપાર દેખાતું નથી, તેથી અપાર.

દર્શક છે. લખેલું ઝટ જુસાઈ જવાથી લખવાને માટે વધારે ઉપયોગી છે.

સ્લેટનું પાસું—લ્યો, આ ધન, ઇચ, અને સ્લેટનાં પાસાં ખતાવો. આ તો ત્રણેમાં સ્લેટનું પાસું ઇંટના પાસાને વધારે મળતું છે.

સ્લેટના ખુણા—તમે આવી ઉભી | પટી રાતા કાગળની કાપો. હવે તેના જેવડી આવી—આડી પટી લીલા કાગળની કાપો. હવે બંને પટીઓ મેળવો. કહો, કેવો આકાર થયો ? | કાટ ખુણો થયો. આવા કાટખુણા સ્લેટના ખુણા ઉપર મુકો. ચારે ખુણા સરખા છે.

જુઓ, સ્લેટના પાસાને ચાર ખુણા છે, તેવાજ ઇંટના એક પાસાને છે.

આવા ખુણા બીજે કયાં કેખા છો ? કાગળ, ચોપડી, ટેબલ વગેરેમાં.

સ્લેટની બાજુઓ—કહો, સ્લેટના પાસાને કેટલી બાજુ છે ? ચાર છે. ઇંટના એક પાસાને કેટલી બાજુ છે ? ચાર.

સ્લેટને ઇંટના પાસાની બાજુ સરખી છે ? ના. કેમ ? સળી

વડે ભરવાથી સ્લેટની _____ સામસામેની

બાજુ બાજુ

સરખી છે, પણ ચારે બાજુઓ સરખી નથી.

સ્લેટની સામસામેની બાજુ સમાન્તર છે, તમે ચાક લઈ

કાળા પાટીઆ ઉપર એક કુટને છેડે બે સરખી લીટીઓ દોરો. હવે બીજી બે લીટીઓ એવી દોરો, કે આગળ જતાં બેગી થઇ જાય. સળા થઇ પેહેલી લીટીઓ વચ્ચેનું અંતર મરજી પડે ત્યાંથી માપો. આતો અંતર સરખું આવે છે.

આ બીજી બે લીટીઓ વચ્ચેનું અંતર માપો. અંતર સરખું આવતું નથી.

શા માટે સરખું અંતર આવતું નથી ? પેહેલી બે સરખા અંતર વાળી છે, અને બીજી બે સરખા અંતરવાળી નથી માટે.

સરખા અંતરને શું કહે છે ? સમાન્તર કહે છે.

સમાન્તર બીજી કઇ કઇ છે ? ટેબલ, કાગળ, રદુલ, ચોપડી વગેરેની બાજુઓ સમાન્તર છે.

કાગળની તખ્તીઓ બુદ્ધ બુદ્ધ આકારની.

સાધન--ચરખુ, મીણુ, સાણુ, ગાજર, શકરીયા, મુઝો, રતાણુ, સુરણુ, ઝીણો, પાતળો કાગળ, તરબુચ, સોનેરી રૂપેરી કાગળના પાના વગેરે.

ધનાકારથી સપાટીના આકારની ઝોળખાણુ.

ઠોકરાઓ, તમે મીણુ, સાણુ, તરબુચ, અને સુરણુનો મર લઇ ધન બનાવો. હવે ચરખુ લઇ તેના પતીકા પાડો. સાહેબ ! જેમ જેમ પતીકા પાડીએ છીએ, તેમ તેમ પછીના પતીકાની જાડાઇ ઘટતી જાય છે, અને આ છેલ્લા પતીકા તો પાતળા કાગળ જેવા દેખાય છે. હવે તેની જાડાઈ જરા પણ દેખાતી નથી.

તમે મીણુ લઇ ઇંટ જેવો આકાર બનાવો. તેમાંથી ધનની

પેઠે પાતળા પતીકા પાડો. કહો, તેની લંબાઈ પહોળાઈ છે કે નહિ ? હા. લંબાઈ પહોળાઈ છે.

ત્યારે જડાઈ કેવી છે ? જડાઈ બહુ ઓછી છે.

આ પતીકાનો ઘાટ કેને મળતો છે ? ઇંદને.

ઇંદ અને તેમાં શો તફાવત છે ? ઇંદને જડાઈ છે, અને આ પતીકાને જડાઈ નથી.

તમે આને ઇંદ કહી શકશો ? ના.

ત્યારે ધન કહી શકશો ? ના.

કેમ ? તેને જડાઈ નથી માટે.

ત્યારે સમજ્યા. જે આકારોને લંબાઈ પહોળાઈ છે, પણ જડાઈ નથી, તેવા આકારોને સપાટીના આકારો કહે છે ?

સપાટીના આકારો કયા કયા છે ? સોના રૂપાના પાનાં, સોનેરી રૂપેરી કાગળના પાનાં, સોનાનું કુંદન, ઝીણા પાતળા કાગળ વગેરે. વળી સ્લેટ, પાટીંગ, પાટલી, પતરા વગેરેના ઉપલા પૃષ્ઠની સપાટી.

તમે ગાજર, મુળાના કંદ, શકરીઆ, રતાળુ લાંબ પતીકા પાડો. કહો, તેની જડાઈ કેવી છે ? જડાઈ નથી.

ત્યારે તેને કેવા આકાર કહેશે ? સપાટીના.

કહો, આ પતીકા જેવા બીજા કયા આકારો છે ?

રૂપિયો, અડધો, પાવલી, બેઆની, પૈસો, પાઈ વગેરેના ઉપલા પૃષ્ઠ.

જુદા જુદા સપાટ આકારોની ઓળખાણ—તમે આ પતીકામાંથી, ધનમાંથી પાડેલું પતીકું લાંબ કહો, તેની ટટલી બાજુ છે ? ચાર.

આ બાજુઓ કેવી છે ? ચારે બાજુ સરખી છે. તેના કેવા આકાર કહેશે ? ચારે બાજુ સરખી એવો સપાટ આકાર કહીશું.

એની સામ સામેની બાજુ કેવી છે ? સ્લેટની બાજુની પેઠે સમાન્તર છે.

હ્યો, આ ઇંટમાંથી પતીકું પાડી કહો, તેની કેટલી બાજુ છે ? ચાર

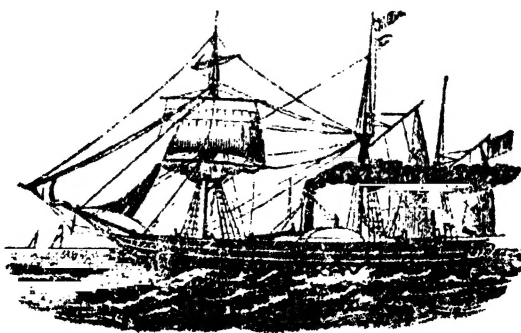
આ ચાર બાજુ કેવી છે ? સામ સામેની બાજુ સરખી ને સમાન્તર છે, પણ ચારે બાજુ સરખી નથી.

ત્યારે તેને કેવો આકાર કહેશો ? જેની સામ સામેની બાજુ સરખી એવો સપાટ આકાર કહીશું.

તમે ગાજર અને મૂળાના કંદમાંથી પતીકું પાડો. આ તો એક વાંકી લીટીથી થયેલો સપાટ આકાર થયો.

જુદી જુદી બાજુમાં સપાટ આકારો—તમે ચારે સરખી બાજુવાળા આકાર લઈને તેના એક ખુણેથી બીજે ખુણે ચપ્પુ લઈ કાપો આ તો બે ત્રણ બાજુવાળા આકાર બન્યા.

છોકરાઓ, તમે સામ સામેની સરખી બાજુવાળા પતીકા લઈ ત્રણ બાજુવાળા સપાટ આકાર બનાવો ? હવે રાતા પીળા, લીલા નારંગીઆ, અને વાદળી રંગના કાગળો લઈ ઉપરની પેઠે સપાટ આકાર બનાવો.

હાલના સુધારેલા ધોરણ પ્રમાણે બનાવેલી વિદ્યાર્થી મંડળમાં ઘણીજ પસંદ પડેલી સર્વોત્તમ:

 (બુકોની પરિક્ષા કરી ખરીદ કરશો.)

ધોરણ. કિંમત. ૫૪.	ધોરણ. કિંમત. ૫૪
પહેલું. ૦-૪-૦ ૮૪	ચોથું. ૦-૧૨-૦ ૨૧૭
બીજું. ૦-૪-૦ ૧૧૨	પાંચમું. ૦-૧૨-૦ ૩૭
ત્રીજું. ૦-૬-૦ ૨૦૦	છઠ્ઠું. ૦-૧૬-૦ ૩૬૧
	સાતમું ૧-૦-૦ ૫૦૦

 સદરહુ બુકોમાં હાલના સુધારેલા ધોરણોમાં આપેલા દરેક વિદ્યાર્થીએ જોવી તે અદ્ભુત રીતે રસીકતા લાવી રહેલી છે. વિદ્યાર્થીઓને ગમતની સાથે સાફ જ્ઞાન મળી શકે. અમારે પોતાને વખાણ કરવાની જરૂર નથી. પોતાની તારીફ પોતે કરવી એ યોગ્ય નહિ. કારણ કે સુરજ જાખડે ઠાંકયો જાનો રહેતો નથી, તેવીજ રીતે સારા માણ અજાનો રહેતોજ નથી. સમજુ ગ્રાહક વર્ગને અમારી એટલીજ વિનંતિ છે, કે સદરહુ બુકોનો મુદાખલો કરી ખરીદ કરશો. હાલ પ્રમાણે મુલ બેસે છે. “ક્રમાંશન સામું જોવાનું” નથી, પરંતુ બુકોમાં નાંખેલા વિષયોનું ઉપયોગીપણું જોવાનું છે.” ઉપરની બુકોનું પોષ્ટેજ માફ છે. વી. પી. કો. ગ્રાહકોને શીર રાખી મોકલવામાં આવે છે. રકુલમાં ચાલતી તમામ બુકો યોગ્ય કમીશને અમારે ત્યાંથી મળી શકશે.

અમારી બુકો પ્રખ્યાત બુકસેલરોને ત્યાંથી પણ વ્યાજબી કમીશને મળી શકશે.

જનરલ બુક ઓફીસ. } અમીચંદ એન્ડ નાગરદાસની પંપની.
લોઅડી—કાશિયાવાડ.

